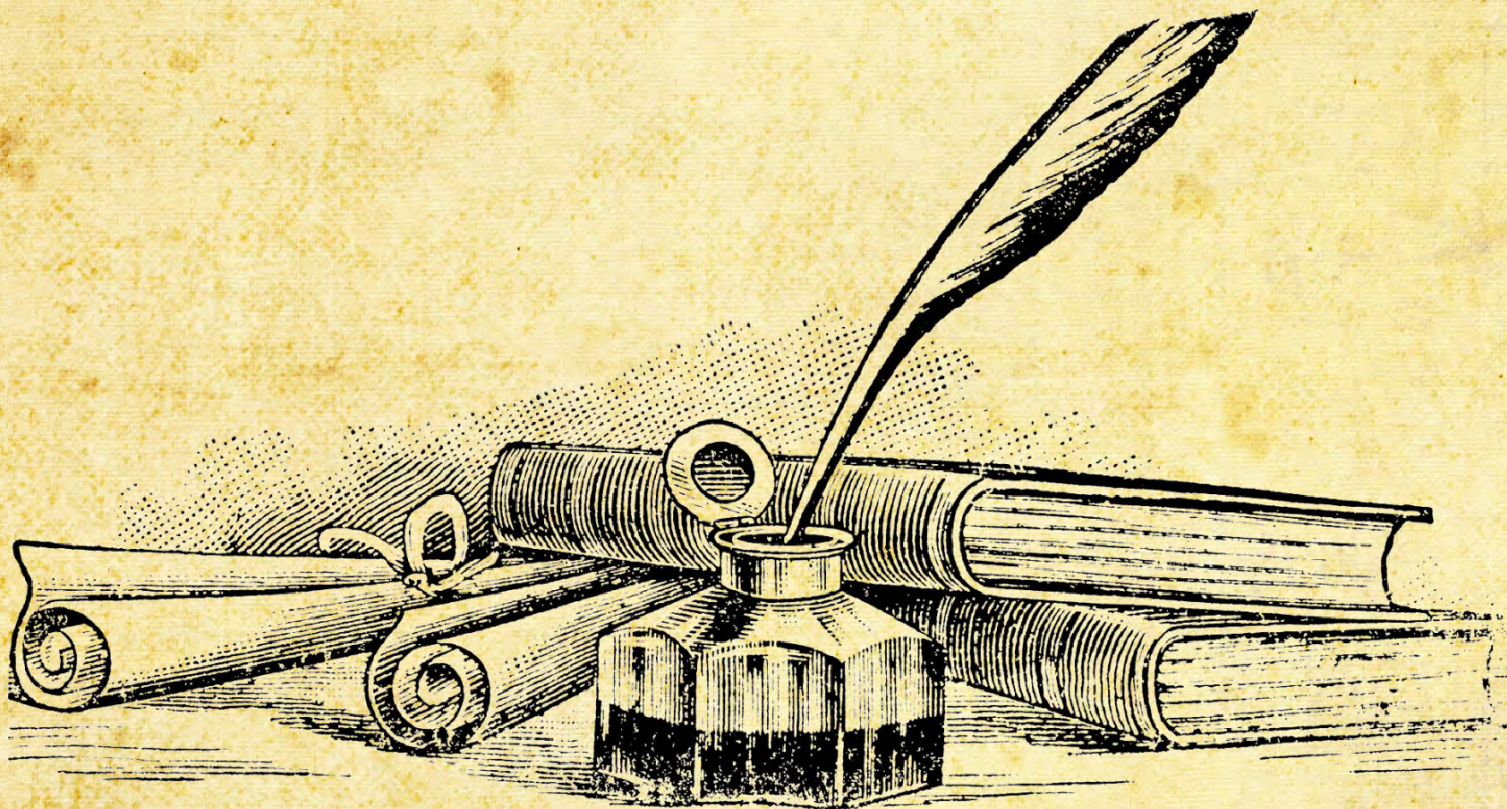

Торбачуківські
студії

Випуск 5

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови та літератури

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК 5

Слов'янськ – 2020

Горбачуківські студії: Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної інтернет-конференції / [за ред. Д. В. Горбачука, Н. І. Кочукової]. Вип. 5. Слов'янськ, 2020. 96 с.

Збірник містить матеріали П'ятої всеукраїнської заочної науково-практичної Інтернет-конференції, проведеної на філологічному факультеті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» 23-27 квітня 2020 року на честь вшанування пам'яті його фундатора Василя Тихоновича Горбачука.

Доповіді й повідомлення присвячено філологічним і культурологічним проблемам Донеччини.

За достовірність фактичного матеріалу, відповідність покликань і дотримання авторських прав відповідальність несуть автори.

Василь Тихонович Горбачук
(1927 – 2013)

Фундатор, декан філологічного факультету (1996-2003 роки)

МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У ЙОГО СТРУКТУРНІЙ, СЕМАНТИЧНІЙ ТА СТИЛІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Овчаренко Н. І.

ПРАКТИКА ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ

В умовах сучасності пошук, отримання, зберігання, перетворення, упорядкування, передачу знання, а також формування наукової інформації та створення баз знань неможливо уявити поза термінологічним оформленням. Особливого значення набуває практична термінологічна діяльність у галузі освіти, де термінологія виступає основою науково-педагогічних проєктів і навчально-методичної роботи.

Передумовою практичної термінологічної діяльності в галузі, а відтак, її результативності і високої якості, є використання здобутків теоретичного термінознавства з урахуванням мети й завдань, якими керуються лінгвісти-практики.

Використанню фахової термінології в освітніх текстах передують її пошук (подекуди – створення) та опрацювання, а вже потім – представлення і поширення. Педагогічна термінологія акумульована в друкованих («Український педагогічний словник» С. Гончаренка) та електронних словниках («Інноваційна діяльність вчителя: термінологічний словник», уклад. О. І. Огієнко та ін.; «Короткий словник актуальних педагогічних термінів», уклад. Н. М. Флегонтова і под.), а також в навчальних матеріалах освітянських сайтів. Те, що кількість таких джерел нечисленна й не претендує на виключну нормативність, проте поповнюється, свідчить про тривання процесу фіксації термінології на сучасному часовому зрізі.

Цілісного та всебічного аналізу й опису педагогічної термінології на ґрунті української мови ще не створено, проте в дослідженнях сучасників закладені міцні підвалини термінологічної діяльності в цій царині (див. праці Ю. В. Гончарук, Н. Л. Іваницької та ін.), зокрема для забезпечення прагматичної потреби нормалізаційних процесів у термінології освітньої галузі. Такий різновид термінологічної діяльності має виявлятися у створенні норм і стандартів, уніфікації використання термінології для спрощення фахової комунікації. Актуальність цієї ланки роботи зростає в умовах реформування освітньої галузі, пошуків нових підходів щодо реалізації інновацій, що супроводжується пришвидшенням динаміки термінотвірних процесів.

Терміносистема педагогічної галузі є сформованою та структурованою відповідно до системи понять (освіті як розгалуженій сфері гуманітарних знань притаманний переважно абстрактний їх характер), пор.: терміни на позначення галузей освіти; найменування методів дослідження освітньої діяльності; назви методів навчання та виховання; терміни на позначення понять теорії навчання та виховання; терміни, які позначають діагностування результатів освітньої діяльності; назви осіб, що є учасниками освітнього процесу.

На сьогодні йдеться про систематичну термінологічну роботу, яка включає дослідження функціонування термінологічної системи, її репрезентації в лексикографічних джерелах і підтримання в актуальному стані термінологічної бази (оновлення, очищення від зайвих термінологічних одиниць тощо). Показником якості такої роботи виступає можливість адекватного термінологічного забезпечення фахового тексту, зокрема в перекладацькій діяльності, відповідної предметної галузі та рівня фаховості, кола реципієнтів, лінгвістичних і професійних знань автора, його досвіду.

Таким чином, термінологія української мови, яка обслуговує галузь освіти, підлягає вивченню і свідомому впливу. Практична термінологічна діяльність за своєю суттю є дескриптивною та прескриптивною, має систематичний характер і спрямована на вирішення проблем термінологічного забезпечення як вербального, так і невербального фахового спілкування.

Швидка Н. В.

ПАРАДИГМА СИМВОЛІВ-АСОЦІАТІВ БІБЛІЙНОГО КОНЦЕПТУ ІСУС ХРИСТОС

Певний контекст Святого Письма завжди передбачає алегоричне, метафоричне й символічне прочитання. Метафорика Біблії перебуває поза часовими й просторовими межами, сягає рівня «вічності», набуваючи космологічного духовного сенсу. «Єдине, що об'єднує ці два виміри, одночасно належачи до обох, – акцентує З. Лановик, – постать Ісуса Христа (історичного та божественного), який передбачає неодмінне прийняття постулату єдності Заповітів» [2, с. 167]. Наскрізним компонентом усіх пророцтв є месіанський: кожна пророча оповідь проголошує в метафоричній, алегоричній чи символічній формах прихід, життя, страждання на хресті та смерть Месії.

Особливого сакрального значення номінація *Месія* (від євр. «Messiah» – помазувати) чи *Помазанець* набула в пророцтвах Даниїла, що увиразнює основне змістове навантаження приходу Месії (Божого Помазанця з роду Давида) на царствування в Небесному Єрусалимі (Дан. 9:25-26). Коли ж Ісаїя пророкував прихід Спасителя, то зазначав, що Його буде названо Емануїл – «З нами Бог», чим засвідчив, що Небесний Отець не покинув Свій народ. Отже, месіанське призначення Ісуса – це спасіння й вічне життя для праведних, що й оприявлено в Євангелії від Івана 3:16-17: «Так-бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб

кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав вічне життя. Бо Бог не послав Свого Сина на світ, щоб Він світ засудив, але щоб через Нього світ спасся» (тут і далі цитати з Біблії подано за [1]). У Біблії продемонстровано високий етичний поняттєвий статус жертвності: *Агнець* набуває символічних рис Сина Божого. Син Божий, пропонуючи на Тайній Вечері апостолам хліб і вино як власну плоть і кров, припиняє кровопролиття жертвоприношень, переймаючи на себе роль Останньої жертви, Божого Агнця.

Ісус як духовний Учитель оприявлює християнам волю Творця й спонукає їх до пізнання істини – Благої вісті про Боже Царство. Христос є символом святості, досконалості, чистоти, добровільної жертвності, милосердя, надії на порятунок і вічне життя, перемоги добра над злом тощо. Він «вищий над небеса» (Євр. 7:26). Як «Первосвященник» (Євр. 2:17), «Священник» (Євр. 5:6), на відміну від старозаповітних жерців, які щороку здійснювали на вівтарі Єрусалимського храму жертвоприношення за гріхи народу, Христос раз і назавжди перейняв на себе вселюдські гріхи, примиривши людину з Богом (Євр. 9:26). Самопожертву заради відновлення гармонійного світоустрою в Біблії об'єктивовано номеном *Агнець Божий*, який помирає задля загальнолюдської есхатологічної перспективи саме тоді, коли іудеї в храмі приносять у жертву пасхального ягня як сублиманта своєї людської гріховності

Біблійний концепт *Ісус Христос* моделює парадигма символів-асоціатів, які формують єдиний простір, наближаючи його до вищого рівня абстракції. Сукупність виокремлених вербалізаторів розширює семантичне навантаження окресленого символу як вихідного, архетипного, загальнолюдського. В аксіологічному вимірі об'єктиваторами символу *Ісус Христос* є такі домінантні номінації з розгалуженою синонімічною символікою:

1. Біблійні маркери священного статусу Ісуса Христа, що моделюють поняттєве поле символу святості (*Господь, Господь Ісус, Господь Ісус Христос, Господь Неба, Господь слави, Господь – наша праведність, Господь над панами та Цар над царями, Господь суботи, Цар Юдейський, Владика Ізраїльський, Князь миру, Владика земних царів, Цар слави, Голова Церкви, Начальник і Спас, Цар Сіону, Начальник і Виконавець віри, Голова влади, Христос Божий, Христос Господній, Суддя праведний, Суддя живих і мертвих, Ангел заповіту, Архипастир* тощо): «Перша людина – з землі, земна, друга людина – із неба, Господь» (1Кор. 15:47); «Бо Дитя народилося нам, даний нам Син, і влада на раменах Його, і кликнуть ім'я Йому: Дивний Порадник, Бог сильний, Отець вічності, Князь миру» (Іс. 9:15); «...дивлячись на Ісуса, на Начальника й Виконавця віри, що замість радості, яка була перед Ним, перетерпів хреста, не звертавши уваги на сором, і сів по правиці престолу Божого» (Євр. 12:2); «І Він нам звелів, щоб народові ми проповідували та засвідчили, що то Він є призначений Богом Суддя для живих і для мертвих» (Дії 10:42); «А коли Архипастир з'явиться, то одержите ви нев'янучого вінка слави» (1Петр. 5:4).

2. Репрезентанти семантичної площини духовної та моральної досконалості, праведності, реалізацією яких є такі вербалізатори: *Вірний і Правдивий, образ Бога, сяйво слави Божої, камінь вибраний, коштовність, правдива Виноградина, Син Людський, зоря ясна і досвітня, Первосвященник* тощо. Вочевидь, символіні імена Христа маркують божественну природу Сина Божого й мету Його приходу на землю, зокрема: «Він є образ невидимого Бога, роджений перш усякого творива» (Кол. 1:15); «Отакий-бо потрібний нам Первосвященник: святий, незлобивий, невинний, відлучений від грішників, що вищий над небеса» (Євр. 7:26); «...а Той, Хто на ньому сидів, зветься Вірний і Правдивий, і Він справедливо судить і воює... Він ім'я мав написане, якого не знає ніхто,

---

*Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції
тільки Він Сам... – Слово Боже» (Об. 19:11-13), «Отож бо, для Вас, хто
вірує, Він коштовність..» (1Петр. 2:7) тощо.*

Такі духовні цінності, як духовна краса, моральна чистота, досконалість і праведність Ісуса Христа актуалізовані як показники архетипності, екзистенційності та трансцендентності.

3. Декларатори символу милосердя (*Пастир Добрий, Ангол обличчя Божого, друг, хліб життя, потіха Ізраїля, Учитель, Посередник, заступник, Вождь, Спаситель, Жива вода, Слово Боже* тощо), які об'єктивують Сина Божого, котрий рятує людство, персоніфікують Його як силу, що об'єднує навколо Божих істин. Такі асоціативно-образні імена експлікують Його турботу про вірян, благодать, милосердя, людинолюбство, мудрість, доброту, любов: *«Я Пастир Добрий, і знаю Своїх, і свої Мене знають»* (Ів. 10:14); *«... і Ангол обличчя Його їх спасав Любов'ю Своєю і Своїм милосердям. Він викупив їх усі дні в давнину»* (Іс. 63:9); *«Я хліб життя. Хто до Мене прийде, не голодуватиме він, а хто вірує в Мене, ніколи не прагнутиме»* (Ів. 6:35) тощо.

За біблійними уявленнями, лексема *Слово* є наскрізною, на ній зацентровано аби увиразнити бажання Бога спілкуватися з людиною, Слово є втіленням Його Особистості: *«Споконвіку було Слово, а Слово було в Бога...»* (Ів. 1:1). У Новому Заповіті Словом Бога є Його Син – Ісус Христос, який оприявлює Божу любов і милосердя.

4. Символ любові Бога до людей в аксіологічному вимірі транслують такі номени: *Син Божий, Син Улюблений, Однороджений Син Божий, Син Благословенного, Божий дар, Божя сила, Божя мудрість, Муж правиці Божої, Отрок Божий, Обранець, Наслідник* тощо. Наприклад: *«Любов Бога до нас з'явилася тим, що Бог Сина Свого Однородженого послав у світ, щоб ми через Нього жили. Не в тому любов, що ми полюбили Бога, а що Він полюбив нас, і послав Свого Сина вблаганням за наші гріхи»* (1Ів. 4:9-10); *«...а в останні дні промовляв Він до*

нас через Сина, що Його настановив за Наслідника всього, що Ним і віки Він створив...» (Євр. 1:2); «...Коли б знала ти Божий дар, і Хто Той, Хто говорить тобі... ти б у Нього просила, і Він тобі дав би живої води» (Ів. 4:10) тощо.

Зазначені біблійні абсолютизують Божого Сина (Помазанця з роду Давида) на царствування в Небесному Єрусалимі, а месіанське призначення Ісуса Христа – це спасіння й вічне життя.

5. Вербалізатори ідеї спасіння та надії на вічне життя, які втілюються у таких метафорично-образних найменуваннях Ісуса Христа: *Агнець, Агнець Божий, Дар і жертва, Викупитель, Посередник, Викуп за всіх, Заступник, Життя вічне, Джерело проти гріха, двері, дорога, правда, життя, воскресення й життя, Світло для світу, Первенець з мертвих, Спаситель* тощо. Іван Хреститель називав Ісуса Агнцем Божим як непорочну, досконалу жертву: «*І знайте, що не тлінним сріблом або золотом відкуплені ви були від марного вашого життя, що передане вам від батьків, але дорогоцінною кров'ю Христа, як непорочного й чистого Ягняти..., щоб була ваша віра й надія на Бога*» (1 Петр. 1:18 – 21); «*Один – бо є Бог, і один Посередник між Богом та людьми – людина Христос Ісус, що дав Самого Себе на викуп за всіх...*» (1Тим. 2:6); «*Я – дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене*» (Ів. 14:6); «*...Я воскресення й життя. Хто вірує в Мене, хоч і вмере, буде жити*» (Ів. 11:25).

Отже, вербалізатори символічних значень бібліоніма *Ісус Христос* експлікують взаємодію архетипних, алегоричних, метафоричних, асоціативних і стереотипних уявлень українського етносу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту [переклад проф. Івана Огієнка]. К.: Українське біблійне Товариство, 2002. 1375 с.

2. Лановик З. Б. Біблійна герменевтика: становлення, методологія (символіко-алегоричний аспект літературознавчого дискурсу): дис. ... доктора філол. наук: 10.01.06. Тернопіль, 2006. 409 с.

Решетняк О. О.

ДО ПИТАННЯ БІБЛІЙНИХ УНІВЕРСАЛІЙ В АСПЕКТІ РІЗНИХ МОВНИХ УЗУСІВ

Багато бібліїзмів є спільними для низки мов, адже Біблія сприймається як «своєрідний код, що об'єднує народи християнських культур» [1, с. 2]. Відповідно, бібліїзми стають біблійними універсалиями, що є виразниками спільних релігійних і морально-етичних цінностей. У зв'язку із цим російська дослідниця К. Дубровіна вважає за доцільне ввести до наукового обігу термін *біблієма*, що розуміється як «певне узагальнене абстрактне значення, яке сягає відповідного біблійного образу або сюжету, спільне для мов усіх народів, пов'язаних із християнською релігією. Наприклад, біблієму Іуда (Юда) можна виразити як зраду, Ірод – жорстокість, Лазар – бідність і хвороба, манна небесна – щось найбільш жадане, необхідне, хрест – неминучість тяготи, страждання тощо» [1, с. 2].

За спостереженнями російської дослідниці, деякі бібліїзми можуть містити не одну біблієму, а дві або й більше. Наприклад, *Вавилон* асоціюється, по-перше, із сюжетом будівництва вавилонської вежі й фактом змішування мов, тому перша біблієма Вавилон пов'язана саме із цією подією й спричиненим нею хаосом і безладом, що відбито в значенні фразеологізованих одиниць-бібліїзмів *вавилонське стовпотворіння*, *вавилонська вежа*. Друга біблієма цього бібліїзму співвідноситься з розпустою й поганою славою, що послужило утворенню фразеологізованої одиниці *вавилонська блудниця*, *виводити (писати) вавилони ногами* (про п'яного), *Новий Вавилон*. Третя біблієма в назві цього міста пов'язана з

вавилонським полонем іудеїв й актуалізацією смислів страждання, тяготи неволі, що виявлені в таких стійких біблійних зворотах, як *вавилонський полон, вавилонський плач, вавилонська робота, вавилонська туга*.

У різних мовах та чи та символема реалізується по-своєму в конкретних словах чи фразеологізмах (в одному чи кількох), відмінності між якими можуть бути і якісними, і кількісними, що унаочнюють, наприклад, бібліїзми, пов'язані з відомим біблійним персонажем Лазарем. Крилатий вираз *воскресіння Лазаря* виник на основі біблійної прецедентної ситуації, у якій описується одне з чудес, здійснених Ісусом Христом – повернення до життя друга Сина Божого на ім'я Лазар на четвертий день після смерті. У сучасній українській мові він уживається не лише з омонімічним до тексту Біблії значенням, а й виявляє полісемію, що виникла на основі різних біблієм, і, відповідно, позначає 1) «*відновлення чогось старого, забутого*»; 2) «*оновлення після духовного занепаду*»; 3) «*одужання після хвороби*» [1, с. 262]. Наприклад: «*А все-таки ті краї [Німеччина, Австрія] представляють собою того дивовижного, воскресаючого Лазаря, що півтілом уже виліз з гробу, а долом ще в нім; положення з обох боків не вигідне: і новий економічний лад не приносить їм ніякого хісна, і старі феодальні тягарі дають їх цілою силою переживших і перегнивших останків*» (І. Франко); «*Посеред саду стоячи і дивлячись на ту безмежну зграю, він [Сковорода] наливавсь силою, немов воскреслий Лазар. Його худе, кістляве тіло ставало пружним, дужим*» (В. Шевчук).

В українській, російській, білоруській, англійській, німецькій, словацькій, польській та інших мовах наявні біблеїзми *бідний як Лазар* [2, с. 86–88]: це порівняння вживається, коли йдеться про неіміущого та його нестатки [5, с. 249], *співати Лазаря* – скаржитися, прибіднюватись [1, с. 249], що, за твердженням К. Дубровіної, у своїй основі мають біблієму *бідність*. Для іспанського бібліїзму *malde san Lazaro*, букв. хвороба

Св. Лазаря, тобто проказа, основою стала інша біблієма – хвороба. Вона ж виявляється й у французькій мові, де ім'я Лазаря символізує прокаженого [5, с. 7], і в українському крилатому слові *Лазар* – бідна, хвора, стара, немічна людина [1, с. 249]. Привертає увагу, що всі наведені бібліїзми є постбіблійними ситуативними утвореннями, у яких актуалізується та чи інша біблієма, на основі якої й виникає та чи та біблійна символема – «мовний знак, використання якого зумовлене маркуванням певних значущих духовно-культурних реалій чи навіть символів, що було залучено до вторинного своєрідного процесу перекодування слова, переходу лексеми з мовної системи до символічної, оскільки така універсалія за певних умов декларує деструктивні та конструктивні ідеї» [4, с. 54]. Унаслідок реалізації, наприклад, біблієми *бідність* ім'я Лазар у Біблії стає символом бідності, а результатом актуалізації бібліїзму *хвороба* Лазар символізує хворобу тощо. Сукупність символічних значень, наявних у певному бібліїзмі, що утворилися внаслідок реалізації тієї чи тієї біблієми, і є символемою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. К.: Либідь, 2012. 312 с.
2. Лепта библейской мудрости: библейские крылатые выражения и афоризмы на шести языках: краткий русско-англо-белорусско-немецко-словацко-украинский словарь. Могилев: МГУ имени А. А. Кулешова, 2014. 240 с.
3. Лукаш Г. Про Гога і Магога. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*: збірник наукових праць. Вип. 772. Романо-слов'янський дискурс. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. С. 165–169.

4. Решетняк О. А. Парадигма біблійних символів з онімним компонентом в українській лінгвокультурі : дис. канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2015. 203 с.

5. Сахадзе С. Г. Краткий русско-французский словарь библеизмов. М.: Российский университет дружбы народов, 2007. 81 с.

Падалка Р. М., Полякова Т. В.

ВІДІМЕННІ ПРІЗВИЩА ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ

М. СЛОВ'ЯНСЬКА

В Україні прізвища починають з'являтися з XVI ст., але процес становлення українського національного іменника був історично тривалим, проходив багато етапів [1, с. 97]. Поширення прізвищ залежало від соціально-економічного розвитку. Якщо на східній території, що входила до складу Російської імперії, процес переходу до нової системи найменування закінчився в першій половині XIX ст., то в Галичині – у другій половині, а на Закарпатті – аж на початку XX ст. [1, с. 98]. Стабілізація прізвищ Слов'янського району Донеччини відбулася порівняно пізно і в історично короткий термін: вона тривала з кінця XVIII ст., тобто з часу масового заселення досліджуваної території, до середини XIX ст.

Прізвищеві форманти, впливаючи на семантику антропонімів, дають досить повну картину семантичних прізвищ у цілому. Ми розглянули антропонімікон локального району – Слов'янського педагогічного ліцею. Нас цікавила твірна база носіїв прізвищ, їх усього в навчальному закладі 307 номенів, які методом семантичного поля розподілено на такі семантичні групи: відіменні та відапелятивні.

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

Розглянемо прізвища з власним іменем в основі, типу, *Андрєєва* від *Андрій*, *Бакуменко* від *Бакум*, *Войцеховська* від *Войцех*, *Григоров* (2) від *Григір*, *Даниленко* від *Данило* тощо.

Для творення прізвищ використано всього 44 імені. Ці імена та мотивовані ними прізвища представлено в таблиці:

ІМЕНА	МОТИВОВАНІ ПРІЗВИЩА
Абрам	Абрамов (1)
Аврам	Авраменко (1)
Олексій	Алексєєв (2)
Андрій	Андрєєва (1), Андріяш (1)
Бакум	Бакуменко (1)
Борис	Борисова (1)
Войцех	Войцеховська (1)
Григір	Григоров (2), Гришина(1)
Данило	Даниленко (1), Данильченко (1), Дашивець (1)
Дмитро	Дмитрук (1)
Іван	Іванін (1), Іванова (1), Іванченко (1)
Кирило	Кирилюк (1), Кириченко (1), Куриленко (1)
Макар	Макаренко (1)
Микита	Нікитенко (1), Нікітіна (1)
Онисько	Онищенко (1)
Пахом	Пахомов (1)
Петро	Петровець (1)
Прохір	Прохоренко (1)
Прокіп	Прокопцева (1)
Роман	Романкевич (1), Романова (1)
Сергій	Сергієнко (1)
Семен	Семенець (1)
Степан	Степанченко (1)
Тимофій	Тімошенко (1)
Юрій	Юрченко (1)
Уляна	Ульянова (1)

Богдан	Боженко (1)
Гаврило	Гавриш (1)
Демид	Демчук (1)
Кадир	Кадира (1)
Кулій	Кулієв (1)
Олександр	Лесик (1)
Марин	Марінов (1)
Марон	Мароха (1)
Нечай	Нечаєва(1)
Ахмад	Охмат (1)
Парфентій	Панфьорова (1)
Панкрат	Панкратій (1)
Агей	Агеєва (1)
Артемій	Артюхіна (1)
Овсій	Авсєєва (1)
Сава	Савченко (1)
Тарас	Тарасенко (1)
Феофіл	Фефілова (1)

Результати ономастичних досліджень останніх десятиліть репрезентовані в низці наукових праць, присвячених вивченню антропонімії конкретних історико-етнографічних регіонів України, і виявляють регіональну специфіку українського антропонімікону, а також спільні риси, які об'єднують усі прізвища в лексичну підсистему національної української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Падалка Р.М. Динаміка прізвищ Донецької Слов'янщини. Монографія та словник / за ред. д-ра філол. наук, проф. В. О. Горпинича. *Ономастика і апелятиви*. Вип. 36. К.–Д.: АНВОУ, 2010. 276 с.

«МОВНА МОЗАЇКА» ЯК НОВИЙ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЖАНР

На відміну від власне наукового тексту, де експресивні засоби є лише поодинокими вкрапленнями, оригінальними й сміливими авторськими знахідками, у науково-популярних текстах вони органічно поєднані з характерними елементами наукового стилю. Мовознавці, хоч і глибше від інших розуміються на мові, не так часто бувають вишуканими стилістами. Тому завжди заслуговують на увагу науково-популярні публікації тих учених, котрі вирізняються серед інших надзвичайною стилістичною майстерністю, яскравою авторською індивідуальністю, умінням зацікавити читача предметом дослідження, розвитком теми та переконливістю аргументів. Саме такими працями збагатив українську науково-популярну літературу відомий лінгвіст Іван Романович Вихованець («У світі граматики» (К.: Радянська школа, 1987. – 191 с.), «Таїна слова» (К.: Радянська школа, 1990. – 284 с.), «Розмовляймо українською» (К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.)). Ще на початку ХХІ століття науковець «ініціював постановня своєрідного науково-популярного жанру – мовної мозаїки» [1, с. 152]. На думку А. Загнітка, «новаторство Івана Вихованця є логічним і природним продовженням напрацьованого ним бачення поширення щонайновіших наукових ідей з-поміж широкого загалу тих, хто активно цікавиться питаннями лексичного і граматичного ладу української мови, прагне удосконалити свої знання стилістичної норми та працює над культурою мови і мовлення» [1, с. 152].

Започаткований І. Вихованцем новий науково-популярний культуромовний жанр «мовної мозаїки» розвинула й ожиттєвила професор К. Городенська, яка розпочала свій шлях в Академії наук України з відділу культури мови. Відтоді вона невпинно дбає про правильність, високу

мовну культуру наукових видань, засобів масової інформації та офіційних документів. Сотні мовознавчих порад, написаних доступним стилем, є слухними відповідями на актуальні питання правопису, слововживання та відмінювання, що їх висуває сучасна мовна практика. У науково-популярній праці К. Городенської «Українське слово у вимірах сьогодення» (2019) зібрано чіткі, обґрунтовані рекомендації щодо найскладніших, найсуперечливіших уживань та проблем правопису слів і словосполучень у сучасній українській літературній мові. За кілька років перше видання книги стало справжнім культуромовним бестселером.

Зразок мозаїки-рекомендації:

Чи **дістають** військові **поранення**?

Щодня із засобів масової комунікації дізнаємося, скількох військових поранено на Сході України. У цих повідомленнях звучить дієслово дістати в різних його формах, напр.: *Двоє військових дістало поранення; Дістали поранення – двоє; Один військовослужбовець дістав поранення*. Проте вживати його із цим значенням не доречно, бо воно передбачає докладання зусиль, аби щось здобути, знайти (*дістати гроші, дістати хліба*), подолання труднощів, аби отримати що-небудь потрібне, очікуване (*дістати допомогу, дістати підтримку*). У ситуації з пораненням не йдеться про докладання зусиль, його **знають** від когось. Тому правильно вживати: *Чотирьох військових поранено; Четверо військових – поранено; Чотири військові – поранені; Четверо поранених; Четверо зазнали поранення; Чотирьох поранило міною; Одного військового поранено; Одного – поранено; Один – поранений; Один зазнав поранення та ін.* [2, с. 117].

Мозаїки-рекомендації К. Городенської ґрунтовані на нормах української літературної мови, сучасних здобутках теоретичного і прикладного українського мовознавства та виважених наукових засадах академічної мовознавчої науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Розмовляймо українською: мовознавчі етюди / післямова А. Загнітка. К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. 160 с.
2. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Видання друге, істотно доповнене. К.: КММ, 2019. 208 с.

Бодра І. А.

(Науковий керівник – доц. Н. І. Кочукова)

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В МОВІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Поява нових реалій спонукає виникнення нових лексем. На думку О. А. Стишова, «інтенсивний приплив і функціонування, а також порівняно швидке засвоєння неологізмів – іншомовних входжень – зумовлені загальними процесами європеїзації та інтернаціоналізації лексичного складу сучасних мов» [1, с. 290].

Найбільш популярними стають неологізми, які функціонують у мові соціальних мереж, блогів, Інтернет-форумів, youtube-каналів, а також Інтернет-видань. Учасники нових видів комунікації активно використовують такі неологізми у власних повідомленнях. Наприклад: *блог* – «онлайн-щоденник»; *блогер* – «особа, яка веде свій блог»; *лайк* – «вираження схвалення фотографії або матеріалу користувача»; *лайфхак* – «корисна порада, яка спрощує виконання дії та заощаджує час»; *челендж* – «завдання, яке передбачає подолання труднощів над собою або прийняття певного виклику»; *гуглити* – «шукати в інтернеті інформацію за допомогою пошуковика Google»; *меседж* – «повідомлення»; *репост* – «спосіб використання тексту іншої людини в себе на сторінці в соцмережі»; *запостити* – «опублікувати в інтернеті» *тролі* – «особлива група користувачів, яка провокує на конфлікт та вживає образливі

висловлювання»; *тролінг* – «розміщення в коментарях до поданих на веб-сайтах провокативних висловів для образи або приниження автора»; *фейк* – «неправдива інформація, яку ЗМІ подають як реальну новину»; *смастрфонозомбі* – «людина, яка невідривно дивиться на дисплей свого дивайса, не дивлячись, куди йде»; *емодзі (емоджі)* – «графічна мова ідеограм та смайлів, яку використовують для вираження емоцій в інтерактивному спілкуванні». Напр.: «У Польщі відбудуться українсько-польські навчання "Коммон Челендж"» (<https://dt.ua/UKRAINE/>); «"Манчестер Юнайтед" найняв психологів для гравців через **онлайн-тролінг**» (<https://dt.ua/>); «Гончарук додав, що це прискорить процедуру отримання страхових виплат, а також дозволить зменшити шахрайство, коли **фейкові** лікарняні листи можна було придбати за 200-300 гривень» (<https://umoloda.kyiv.ua/>); «За допомогою фото та відеоредакторів вона змінила своє тіло, врахувавши всі поради, які їй давали підписники цієї соцмережі під відео в білизні та **запустила** його під **хештегом** #TrollingIsUgly» (<https://life.pravda.com.ua/>); «Ловім перевірений багатьма кулінарними майстринями **лайфхак...**» (<https://umoloda.kyiv.ua/>); «А як **гуглити** і працювати у соцмережах, навчатимуть Надія Матвєєва та Руслан Ханумак» (<https://umoloda.kyiv.ua/>).

За нашими спостереженнями, дедалі частіше трапляються неологізми, пов'язані з соціальними мережами, зокрема, *Instagram*, *Twitter* та *YouTube*. Наприклад: *інфлюенсери* – «це люди, які залучають до свого акаунту велику кількість користувачів завдяки своєму авторитету, досвіду та знанням, рекламуванню товарів»; *автопостинг* – «сервіс автоматичного публікування інформації за розкладом, який вказує користувач»; *директ* – «особисті повідомлення, з можливістю відправлення фото, відео та тексту одному користувачеві або групі користувачів»; *контент* – «інформаційне наповнення сторінки користувача»; *хештег* – «тематична мітка у вигляді

слова або написаної разом з висловом»; *фоловер* – «користувач, який підписався на оновлення акаунту в соціальній мережі». Напр.: «Кабінет міністрів цікавиться у своїх **фоловерів** у Твіттері, як вони ставляться до ініціативи скасування трудових книжок» (<https://www.pravda.com.ua/>); «Ми фокусуємося на відповідальності за **контент** (який розміщується на платформі Youtube), що є нашим основним пріоритетом упродовж останніх кількох років» (<https://www.pravda.com.ua/>).

Отже, на сьогодні досить активним є функціонування досліджуваних новотворів у різноманітних формах Інтернет-комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): монографія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. 388 с.

Кравченко М. О.

(Науковий керівник – доц. Н. І. Кочукова)

ЖАРГОНІЗМИ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

Сучасні українські медіа формують суспільне уявлення про навколишній світ, зокрема про норми української мови. ЗМІ впливають на погляди як суспільної еліти, так і всього населення. Журналісти створюють різні матеріали, розраховані як на інтелектуального адресата, так і на масового читача, якому не завжди відомі культурні й мовні факти. Для досягнення успіху у впливі на такого адресата використовуються найрізноманітніші мовні засоби.

На сьогодні медійний текст є прикладом взаємодії нормованої книжної мови, народно-мовної стихії і жаргону. Відступи від літературної норми під час створення тексту надають певної тональності (іронії, гумору,

сарказму, зневаги), оцінності, експресивності, сприяють реалістичності при описі явищ.

На думку Н. В.Третяк, «у кримінальних звітах українських мас-медіа звичайним явищем є такі одиниці, як *ботати* «говорити злочинським жаргоном», *браток* «член угруповання рекетирів або інших кримінальних структур», *братва*, *братки* «угруповання рекетирів або інших кримінальних структур», *вишка* «виняткова міра покарання, розстріл», у *законі* «злочинець, який дотримується кримінального закону», *забити стрілу* «призначити зустріч», *запахло* «погано», *манси* «обман, брехня», *мент* «міліціонер», *лажа* «обман», *мокрушник* «убивця», *мокруха* «вбивство», *чорнуха* «те, що пов'язане зі смертю, стражданням, злочинами; засмучує своїм змістом», *общак* «спільний фінансовий фонд», *пахан* «лідер злочинського угруповання», *туфта* «фальсифікація», *фуфло* «свідома брехня», *ходка* «ув'язнення» тощо» [1, с. 10]. Напр.: «„**Браток**”, який побив журналістку Ольгу Сніцарчук, радить їй зайнятися єдиноборствами» (tsn.ua); «Юнак прямо зі службового кабінету „**забив стрілу**”» (Україна молода); «У Харкові затримали кримінального авторитета і утримувача „**общака**”» (tsn.ua); «Колишній глава Луганщини назвав Кучму „**паханом**” з садистськими нахилами» (tsn.ua); «Заробила другу „**ходку**”...» (Україна молода); «Тепер карну справу порушено стосовно „**ментів**”» (Україна молода); «Канадські банкіри „**лажанули**” із рослиною на нових грошах» (tsn.ua); «Замовниця „**чорнухи**” проти опозиції витратила на неї в 28 разів більше, ніж заробила» (Українська правда); «Місцеві газети в Харківській області виступили проти „**чорнухи**”, відмовившись друкувати наклепницький матеріал проти кандидата в президенти України Володимира Зеленського» (www.unian.ua); «Замовна „**чорнуха**” не завадила Зеленському отримати переконливе лідерство» (p-p.com.ua); «Останні погодні „**манси**” продемонстрували, що Україна таки дійсно – країна контрастів»

(Україна молода); «Адвокат Фейгін нарешті потрапив до Сущенка, а справу проти нього назвав „**фуфлом**”» (tsn.ua).

Мас-медіа, прагнучи бути сучасними, з радістю подають лексику молодіжного жаргону й взагалі ті слова й звороти, що вживаються внаслідок бажання деяких категорій мовців висловлюватися в певній експресивно стилістичній манері, модно, емоційно гостро, дотепно, з настановою на ефект несподіванки: *тусовка* «зустріч, вільне зібрання для знайомства», *крутий* «надзвичайний у певному відношенні, крайній у своїх виявах, який викликає сильне враження і захоплення», *на шару* «отримати щось безкоштовно або не отримати винагороду за щось», *кайф* «задоволення, насолода, будь-які приємні емоції від чогось», *топ*, *топовий* «найкращий», *пікан* «знайомство з дівчиною». Частина цих одиниць раніше могла належати до «блатної» мови, але на сучасному етапі вони вже сприймаються швидше як елементи молодіжного жаргону та міського просторіччя. Напр.: «Представницька „**тусовка**” ректорів пройшла в Дніпропетровську» (Україна молода); «Студентські „**тусівки**”, наркотики та інші забави столичної молоді...» (tsn.ua); «Квитки на бій Макгрегора розкупили за день, організатори зібрали 10 мільйонів „**кешу**”» (tsn.ua); «Українські „Схованки”: чим бере справді „**крутий**” перший наш серіал» (pravda.com.ua); «За словами правоохоронців, директор почав „**круто**” господарювати...» (Україна молода); «„**Шара**” для влади скінчилася...» (pravda.com.ua); «На одному із українських „**топових**” матчів скасували використання відеоповторів» (tsn.ua); «„**Кайфуй**”, кохай, клімат захищай”: Київ приєднався до всесвітнього маршу...» (Україна молода); «Майстер „**нікану**”. Австрійський футболіст шукав модель через соцмережі...» (tsn.ua).

Отже, на сьогодні спостерігаємо насиченість мови засобів масової інформації елементами різних жаргонів. Жаргонні лексеми багатофункціональні: мають високі експресивно-оцінні якості, виступають

номінантами окремих явищ, відтворюють мовну характеристику та виконують стилістичну функцію надання текстові відтінків іронії, зневаги чи жарту.

Інтенсивне використання стилістично зниженої лексики є, з одного боку, безумовним результатом демократизації всього суспільства, яка, відповідно, привела й до демократизації всієї мови. З іншого ж боку, у своїх крайніх формах вияву це стає вже негативним явищем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Третяк Н.В. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Ін-т української мови НАН України. Київ, 2008. 20 с.

Маторін Б. І., Маторіна Н. М.

ПРО ПРОБЛЕМУ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ ПІДМЕТ І ПРИСУДОК

Лінгвістична історіографія висвітлює різноманітні погляди на природу головних членів речення. Тому для інтерпретації та об'єктивного аналізу праць, присвячених дослідженню головних членів речення, потрібно знати, як той чи той лінгвіст визначав основні поняття *підмет* і *присудок*. При визначенні цих термінів доцільно спиратися на результати досліджень таких мовознавців XIX – початку XXI ст.: О. Востокова, Ф. Буслаєва, О. Потебні, О. Шахматова, О. Пешковського, І. Вихованця, А. Загнітка, О. Мухіна, О. Єсперсена, Г. Пауля, Л. Теньєра, Ч. Філлмора, К. Бейзелла та ін.

У східнослов'янському мовознавстві представники логістичної граматики трактували підмет як предмет, про який судять. З часом для визначення підмета стали залучати відомості про формальні засоби його вираження. Мовознавці здебільшого тлумачать підмет як ядерний головний член предикативного центру. Так, О. Х. Востоков визначає

підмет як ім'я предмета, про який йде мова; а присудок – «дієслово, чи усе те, що говориться про предмет» [6, с. 52]. Подібне визначення формулював Ф. І. Буслаєв: «Підмет – предмет, про який ми судимо. Те, що ми думаємо про предмет, іменуємо присудком» [3, с. 107]. Учений ототожнює підмет і присудок з суб'єктом і предикатом логічного судження.

Досліджуючи категорію головних членів речення, О. О. Потебня зосереджував увагу на частиномовному оформленні членів речення, обґрунтовуючи їх взаємозумовленість. Учений стверджував, що «особова форма дієслова є тим самим присудком; ім'я у прямому відмінку, не узгоджуване з іншим, є підметом» [11, с. 102]. О. О. Потебня виділяв психологічний підмет і присудок. Присудок учений розумів як визначення «ознаки в період її виникнення від особи-діяча» [11, с. 101], а підмет – як «речову вказівку на безпосереднього носія ознаки» [там само, с. 102].

Таку досить мотивовану позицію поділяв П. Ф. Фортунатов, а також його послідовники: у своїх роботах вони визначають підмет як називний відмінок іменника, а присудок – як узгоджувану з ним відмінювану форму дієслова, і пропонують власну термінологію: *граматичний підмет* та *граматичний присудок* [12].

Трактування підмета в сучасному мовознавстві пов'язано з поняттям структурної схеми речення та його семантичних компонентів. Визнаючи підмет одним з головних компонентів речення, його зв'язок з присудком як другим головним членом, учені надають підметові різного статусу: незалежного члена (Л. Блумфільд, І. Мещанінов та ін.), панівного над присудком (О. Шахматов, О. Пешковський, О. Смирницький та ін.), залежного від присудка (О. Потебня, В. Адмоні та ін.). Так, Д. Овсянико-Куликовський та О. Пешковський зауважували, що визначальним компонентом речення є присудок (предикат), проте О. Шахматов вважав таким членом речення підмет, а присудок лише «головним членом залежного складу».

Сучасні мовознавці звертають увагу на необхідності аналізу категорії головних членів, надання пріоритету одному з них лише з позиції аналізу різних рівнів – формально-граматичного й семантико-синтаксичного. Оскільки «на семантико-синтаксичному рівні спостерігається реалізація в основному варіанті субстанційної суб'єктної семантики в підметовій позиції, визначеної граматичною морфологічно опосередкованою категорією валентності дієслова» [8, с. 142]. Тобто морфологічну форму називного відмінка імені визначає валентність дієслова-присудка, який здебільшого обмежує вияв суб'єктної семантики одним елементом. А. П. Загнітко пропонує вбачати у сполученні підмета з присудком наявність «вищого типу взаємодії – міжкатегорійного міжчастиномовного взаємопроникнення» [8, с. 143]. Такий погляд послідовно репрезентований і в наукових студіях І. Р. Вихованця. Обидва головні члени речення взаємопідпорядковані, рівноправні, взаємозумовлені, і, на думку І. Р. Вихованця, формують елементарну формально-синтаксичну структуру двоскладного речення [4, с. 23].

Наукові студії західноєвропейських та американських учених, зокрема Г. Пауля, Ш. Бато, Н. Бозе, Г. Габеленця та ін., викликають зацікавлення щодо поповнення відомостей з історії вивчення синтаксичних категорій підмета і присудка. Учені запровадили в науковий обіг терміни *психологічний суб'єкт* (підмет) та *психологічний предикат* (присудок), вважаючи їх такими синтаксичними категоріями, що притаманні будь-якій мові і виконують конструктивну роль у реченні. На думку Г. Габеленця, провідне місце посідає психологічний суб'єкт, адже суттєвим є те, що породжує думку; психологічний присудок – те, що мовець про це думає, – підпорядковується суб'єктові. Для Г. Пауля психологічний підмет – це думка або низка думок, які формуються у свідомості мовця першими, а психологічний присудок – те, що потім приєднується до них. Учений

вважає психологічний предикат вагомим у реченні; він є метою повідомлення і тому домінує над суб'єктом.

У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. синтаксичні пошуки зарубіжних учених (Л. Теньєра, Ч. Філлмора, Г. Глінца та ін.) привели до визнання семантичного принципу виділення членів речення, оскільки всі члени речення співвідносяться з семантичними функціями.

У сучасних граматиках можна виокремити дві позиції науковців щодо категорійної природи підмета, які або взаємодоповнюють, або взаємовиключають одна одну: 1) заміна терміна *граматичний підмет* на *суб'єкт*; 2) запровадження поняття *підмет* з припущенням його можливої невідповідності імені (чи синтаксеми, що його заступає) в називному відмінку, у певній позиції і в певних відношеннях з предикатом. Проте жодна із зазначених вище теорій не запропонувала вичерпного аналізу головних членів речення.

Виокремлення та аналіз присудка як компонента граматичної основи речення є значно складнішою проблемою як у семантичному, так і в граматичному плані. Здебільшого дослідження присудка в синтаксичній науці спирається на класичну традицію і є проблемним у співвідношенні логічних, логіко-граматичних і граматичних форм предиката-присудка, морфологічних форм присудка, а також стосовно комунікативного присудка як психолінгвістичної категорії і щодо кваліфікації та класифікації присудка як характерної типологічної ознаки речень: повних / неповних (еліптичних), дієслівних / бездієслівних. Останнім часом запропоновано аналіз присудків з пропозиційною семантикою, що утворює конфігурацію моделей речення й вирізняє його серед інших мовленнєвих моделей.

Потребує свого розв'язання і питання визначення статусу компонентів предикативного ядра речення, все більшої ваги набуває

розгляд предикативності (підмета та присудка) у формально-граматичному й семантико-синтаксичному аспектах.

Отже, проблема визначення термінів *підмет* і *присудок* має досить тривалу історію, проте на жодному етапі її вивчення в лінгвістичній науці не існувало єдиного погляду на ці поняття, тому проблему не вирішено остаточно. Саме тому в сучасних граматичних теоріях продовжено дослідження цієї проблеми, яка є пріоритетною для І. Арібжанової [1], В. Брицина [2], І. Вихованця [4], М. Вінтоніва [5], М. Всеволодової [7], А. Загнітка [9], Л. Руденко [10], К. Шульжук [13] та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арібжанова І. Зв'язок головних членів. *Вісник: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Київ: Вид-во КНУ ім. Шевченка, 2002. Вип. 12–13. С. 107–111.

2. Брицин В. М. Модальна граматика дискурсу як один із напрямів семантико-синтаксичних досліджень. *Мовознавство*. 2006. № 2–3. С. 101–110.

3. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. Москва: Учпедгиз, 1959. 624 с.

4. Вихованець І. Р. Студії про члени речення: приреченневіки. *Українська мова*. Київ: Інститут української мови НАН України. 2005. № 2. С. 22–27.

5. Вінтонів М. О. Категорії комунікативного синтаксису: основні підходи до аналізу. *Филологія в пространстве культуры*. Донецьк: Юго-Восток, 2007. С. 61–69.

6. Востоков А. Х. Русская грамматика по начертанию его же сокращенной грамматики полнее изложенная. Санкт-Петербург: Типография И. Глазунова, 1831. 258 с.

7. Всеволодова М. В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса. Москва: МГУ, 2000. 502 с.

8. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка української мови: Синтаксис: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
9. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк: ДонНУ, 2009. 150 с.
10. Руденко Л. М. Обставинна детермінація в структурі тексту (семантико-синтаксичний і стилістичний аспекти). Київ: Україна-Віта, 1996. 213 с.
11. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике: в 4 т. Москва: Учпедгиз, 1958. Т. 1. 161 с.
12. Фортунатов Ф. Ф. О преподавания русского языка в средней школе. *Ф. Ф. Фортунатов. Избранные труды.* Москва: Учпедгиз, 1957. Т. 2. 471 с.
13. Шутьжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ: Академія, 2004. 406 с.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Біличенко О. Л.

МІСЦЕ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ ДОНЕЧЧИНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Літературний простір, онтологічний за своєю сутністю, відтворює культурні основи людського буття. У ньому синтезуються різноманітні інтелектуальні, емоційно-сміслові способи засвоєння буття. У тексті художньої літератури утілюється багатогранна картина духовних поривань епохи, визначаються важливі соціокультурні проблеми суспільства та їх вирішення через інтерпретацію і перетворення пасіонарно-естетичної енергетики, яка закладена в тексті.

У зв'язку з цим виникають складні й динамічні співвідношення між художніми ідеями, які сформувалися образною парадигмою літературного тексту в минулому, і соціально-комунікаційними потребами в них у сучасну епоху і в майбутньому.

Основою парадигми суспільного розвитку нашого регіону у ХХІ ст. стали людина як найвища цінність і культура як умова самоорганізації і саморозвитку особистості. У процесі реалізації творчого потенціалу індивіда й формування особистісної культури відповідно до об'єктивних вимог та реальних можливостей сучасного світу неабияку роль, як уже було зазначено, відіграють і твори художньої літератури. Духовний світ людини визначається творами літератури, які вона прочитала, оскільки найповніше культурні, морально-етичні та естетичні цінності суспільства відображені в літературі.

Статистика друку, яку веде Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», свідчить про зменшення за останні

роки кількості видань із 3,3 книги в середньому до однієї на одного мешканця Донеччини. Навіть у 2008 р., найкращому за останні п'ятнадцять років, за переконанням фахівців, ця цифра сягнула лише 1,26 книги на одну особу. Мінімальне зменшення обсягів художньої літератури сягає 2-4 %. Паралельно зафіксоване суттєве зменшення назв літературно-художніх видань. Сьогодні середній тираж літературно-художніх видань, як засвідчує статистика, становить 1800 примірників. Упродовж минулого року відбулося зменшення сумарних тиражів на 315 тис., що не сприяє впливу художньої літератури на культурний рівень розвитку мешканців Донеччини.

Зазначимо, що однією зі специфічних умов культурного розвитку регіону кінця ХХ – початку ХХІ ст. виступає чітка тенденція до професіоналізації в духовному виробництві. Нові творці духовної культури генерують і поширюють переважно деструктивні ідеї і художня література сьогодні виступає значною мірою носієм таких ідей. Це притаманно насамперед так званій масовій літературі. Художня література як важлива соціокультурна складова суспільства не тільки відбиває у своїх творах ці процеси, але й достатньо сильно впливає на це суспільство.

Проте саме в цей кризовий період складаються нові концепції, моделі і парадигми літератури, читання та формування «людини культури». Основні зусилля необхідно спрямувати на те, щоб залучити людину до минулого, сьогодення і майбутнього культури. «Людина культури» – це багатовимірна особистість, що формується і розвивається в просторі діалогу. Використання духовних благ цивілізації могло б забезпечити населенню України гідне життя, економічне процвітання та необхідні умови для вільного розвитку особистості.

Зазначимо, що соціальне призначення творів художньої літератури полягає передусім у створенні значних художніх узагальнень, які відіграють важливу роль у культурному житті людини. Твір художньої

літератури часто стає об'єктом зіткнення неоднорідних духовних запитів читачів уже тоді, коли він виходить з друку.

Різниця в оцінках може бути доволі значною, що ніяк не виключає масового захоплення тими або тими творами літератури. Серед них можуть бути і твори різного художнього гатунку. Захоплення творами середнього або низького естетичного рівня свідчить про те, що духовні потреби, які виникли й існували раніше, не знаходять підтримки.

Яскраво виражений маскультурний характер читання – це тільки один бік процесу. З іншого боку – різноманітність читацького репертуару, спеціалізація запитів, підвищений та незадоволений запит на «високу» літературу, свідчать про неоднозначність картини та спірність її катастрофічних оцінок.

Кожний вид мистецтва має свої специфічні прийоми кодування художньої інформації. Жодний інший вид культури не здатен передавати ту інформацію, яку втілює художня література. Специфіка художньої літератури, яка зумовлює її необхідність, полягає в тому, що тільки вона в змозі цілісно, чуттєво відтворити духовний світ людини, глибину її почуттів, душу в неповторній і цілісній формі. Тільки художня література здатна формувати складний внутрішній світ людини з напруженим духовним життям, постійними пошуками істини, смислу буття. Читацька публіка живе в умовах зламу і метаморфоз, а сучасні автори творів художньої літератури відповідають на «соціальний запит».

Розроблення сучасної концепції комунікаційного суспільства актуалізувало потребу в дослідженні проблем комунікації як умови й складової системи зв'язків у суспільстві, особливостей формування структур соціально-комунікаційної пам'яті, соціального інтелекту та соціальної свідомості. Це дає змогу зрозуміти механізми зміни характеру й способу життя сучасної людини, особливості проявів особистості в умовах

активізації інформаційно-комунікативного простору й становлення нових комунікаційно-інформаційних структур нашого регіону.

Художня література є однією із форм соціальної комунікації поряд із такими, що вже набули певного рівня вивчення в соціально-комунікативній парадигмі – бібліотечному соціальному інституті, засобах масової інформації, музейній, архівній підсистемах суспільства. Комунікаційну сутність феномену «художня література» ми розуміємо як один з особливих каналів трансляції інформації, а також особливу форму її представлення в системі комунікаційних зв'язків у суспільстві.

Художня література як потік смислів у просторі й часі є формою трансляції соціально значущої інформації за допомогою образно-художніх засобів. Тому, особливо в сучасному суспільстві, що ґрунтується на інформації, зростає потреба в аналізі літературно-художньої комунікаційної практики.

Критика, літературні премії, реклама – посередники комунікації – схиляють читача до певного типу літератури і віддаляють від іншої. Соціальний інститут сьогодні відіграє роль посередника, не виявляючи справжньої цінності твору літератури, але займається популяризаторською діяльністю. Сучасний читач втрачає себе як особистість, оскільки не просто перестає читати якісну літературу, зокрема класичну, він втрачає здатність її читати.

Специфічною рисою сучасної культурної ситуації в регіоні є зіткнення між елітарною та масовою культурою. Характерно, що агресивна, технічно озброєна й фінансово забезпечена маскультура намагається знищити елітарну культуру, розширюючи сфери свого впливу й коло своїх споживачів.

У цих умовах і відбувається становлення літератури як підсистеми соціальних комунікацій, оцінка певних словесних примірників і літературних практик як «масових», «розважальних» на противагу

«серйозній», «справжній» словесності. Ця оцінка була винесена з боку «високої» літератури, з погляду тих досить широких груп письменницького оточення, підтримки і первинного сприймання літератури, для кого ідеологія «справжнього мистецтва», статус «справжньої» культури, її найважливішої соціальної ролі стали основою для прагнення посісти авторитетне місце в суспільстві.

Система координат у культурному просторі регіону останнього століття була складною і багатовимірною, коли реальній взаємодії строкатих літературних угруповань протистояли позиції прибічників «авангардної», захисників «класичної» та адептів «масової» літератури.

Разживін В. М.

ПРОБЛЕМА ЖАНРУ В РОМАНІ ОЛЕКСАНДРА ЗАВАРИ «ГЕЛТЕР СКЕЛТЕР»

На сьогодні жанр літератури жахів є чи не найпопулярнішим серед інших видів масової белетристики. Він досить поширений у багатьох європейських, та й не тільки, країнах, але найвищого піку розвитку досягає в англійській літературі. Попри всю неоднозначність та умовність визначень те, що у вітчизняному літературознавстві називають літературою жахів, насправді не нове модерне утворення, а існує у світовому літературному процесі досить давно.

Формальним початком власне літературної традиції хорору науковці визнають 1764 рік, коли з'явилася друком книга англійського автора Горация Уолпола «Замок Отранто». Саме їй судилося закласти підвалини готичного роману. Твір виконав подвійну роль – предтечі й зразка для наслідування, оскільки надав низку елементів (похмурий замок, приховані підземні переходи, таємничі підземелля і, звичайно ж, привиди), які

пізніше й стали обов'язковими атрибутами жанру. Поява літератури жахів на вітчизняних теренах стала можливою лише за часів незалежності, адже радянська наука відносила її на маргінес і не сприймала як окремий жанр, оскільки методологічно він був наскрізь чужим для її ідеології. Таким чином, українська традиція моделювання хорору, яка була започаткована ще 1835 року у повісті "Вій" Миколи Гоголя, на певний час була перервана.

Слід зазначити, що жанр важко пробиває свою дорогу в Україні. По-перше, маємо значну кількість якісних перекладних творів, досягти рівня яких вітчизняним письменникам складно. По-друге, наші сучасні автори літератури жахів занадто передбачувані, якщо можна так сказати. Вони намагаються працювати зі звичними атрибутами, але продуковані таким чином тексти малопереконливі для сучасного читача «через відсутність глибинного зв'язку з тією реальністю, у якій існують герої» [3], як слушно зауважує А. Клімов.

Творчість нашого земляка Олександра Завари (народився 1983 року у Великій Новосілці Донецької області) – письменника, рецензента, оглядача та популяризатора хорорної літератури – щонайменше приємний виняток із загального правила. З часу літературного прозового дебюту 2013 року автор позиціонує себе прихильником жанрових експериментів. Герої його творів часто неоднозначні, але мають спільну рису: ніколи не залишають читача байдужим. Якщо загалом в Україні белетристика позбавлена уваги критиків, то поява кожної нової книги Завари – гарний привід для широкого обговорення й навіть дискусії.

У цьому плані не став винятком і його роман «Гелтер Скелтер», що побачив світ у видавництві «Фабула» 2019 року. Усупереч сучасній традиції, запозиченій із Заходу, публікацію твору супроводжувала передмова Андрія Клімова «Прогулянка з Вієм»; на сайті видавництва подано думку колег по письменницькому цеху Євгена Ліра та Олени

Рибки; є ще дуже гарна розлога рецензія від Ганни Улюри, кілька інтерв'ю автора та непоганих читацьких відгуків. Як для книги масової літератури, що не належить перу визнаних в Україні корифеїв, то цілком прийнятна рефлексія.

Практично всі, хто писав про роман, так чи так торкалися його жанрової дефініції. Власне, дискусія почалася ще до виходу книги й була спровокована автором, що в себе на сторінці зазначив: «До якого жанру належить? Чесно, не знаю. Але вже точно не химерне фентезі. Хотілося б думати, що на відміну від «Песиголовця», нова історія – це певною мірою відхід від класичного хорору як такого» [5]. Суперечка навколо визначення жанрової природи твору на сьогодні – не диво, бо для постмодерного дискурсу характерне нівелювання класичних жанрів. Загалом будь-яке жанрове утворення не є канонічно непорушним. Час вимагає змін, модифікує матрицю жанру, вносить нові корективи чи додає нові атрибути. Найчастіше ж сьогодні у більшості творів спостерігають певний жанровий мікс, співвідносний з кількома зафіксованими жанрами. Це стосується не лише елітарної, а й масової літератури. У цьому сенсі роман Олександра Завари радше закономірність, а аж ніяк не виняток.

Літературознавці, які пишуть про твори сучасних письменників, проблеми жанру торкаються завжди побіжно, лише частково окреслюючи її, бо спрямовують свої тексти пересічному читачеві, а останнього це питання не надто цікавить. Найперша жанрова дефініція, з якою асоціюється роман – це трилер. Тут, здається, всі дослідники менше теоретизують, а опираються на власні читацькі враження, адже книга буквально сповнена емоціями тривожного очікування, невизначеності, хвилювання. Поза сумнівом, автор прекрасно володіє технікою саспенсу і це, безумовно, головна принада твору. Що ж до більшої конкретики, то там спільність відсутня, є навіть певна суперечка. Так, Андрій Клімов наголошує, що «Олександр Завара створив вдалий гібрид, схрестивши

психологічний трилер з “романом жахів” і практично відмовившись від містики та банальної екзотики» [3]. Ганна Улюра ж стверджує, що це «такий собі слешер-жахастик, трилер з намулом містики» [4]. Очевидно, що різниця в судженнях ґрунтується на власному розумінні сторінок, які присвячені легенді про Панночку – прямому перегуку з гоголівським сюжетом. Клімов сприймає їх як побічну хибну версію, що покликана слугувати тлом і відволікати увагу читача від справжнього винуватця подій. Звідси і відсутність містичного начала, бо все має цілком реалістичне пояснення. Улюра цілком логічно міркує про те, що четверта частина тексту (за обсягом) і найменш цікава (за якістю) занадто розлога для того, щоб бути лише непотрібним відгалуженням.

Вивчаючи жанрові ознаки цього твору, звертаєш увагу й на бажання автора викликати в читача відчуття тривоги, страху, тобто явні ознаки хорору. Особливо це помітно, коли письменник вдається до опису почуттів персонажів, які починають розуміти, що з ними коїться щось жахливе. Ось як, наприклад, він описує страхітливі сновидіння, які мучили одну з героїнь ледь не щоночі: *«Вони зазвичай з’являлися перед світанком. Кошмари огортали Дару своїми липкими мацаками, хапали за горло й стискали його, контролюючи кожен вдих. Сни висотували з неї життя»* [2]. Нагнітання атмосфери жаху помітне також у величезній купі маркерів, упізнаваних для поціновувачів жанру, розкиданих по всьому тексту. На них звернули увагу і Євген Лір, і Ганна Улюра: назва твору, яка виводить на родину Менсонів; прямі цитування з повісті Гоголя та окремих висловлювань Анатолія Онопрієнка; портрет Старшого Брата на стіні; реклама нового тому творів Лавкрафта; роман Дереша «Поклоніння ящерці», який читає один із персонажів; Чорний Генсек як герой мережевого фольклору і т.ін. «З таких дрібниць складається повітря “Гелтера”, яким дихають і персонажі, і читач» [1].

Місцем дії роману обрано обласний центр Чернівці, популярне серед вітчизняних та й не тільки вітчизняних туристів місто, яке славиться специфічною архітектурою. У книзі найбільш детально представлені дві міські локації: гуртожиток університету та п'ятиповерхівка-новобудова на околиці. У їх моделюванні немає жодної містики, а домінує суцільний нуар: вечірка (*«танці, що вже скидалися на стриптиз; чиясь пожадлива долоня, що хапає всіх без розбору дівчат то за груди, то за сідниці; ...чимала калюжа різнокольорового блювотиння на кухонному столі, хтось невідомий буркотить у туалеті над унітазом, а на його штанях іззаду розповзається величезна мокра пляма»* [2]); кімната (*«...незліченна кількість пляшок з-під вина, пива, віскі й чорт знає ще яких напоїв. Стіл і підвіконня займала батарея порожньої тари, а підлога була вкрита пакунками й залишками того, що пішло на закуску мешканцям»* [2]); двір (*«Всюди валялися шматки арматури впереміш зі сміттям, що його бродячі пси й коти розносили з контейнерів... Краєвид довершували купи битої цегли, дощок та інших будматеріалів, а з-під навалених поряд із домом викорчуваних куців і зрізаних гілок тхнуло дохлятиною»* [2]).

Якщо ж комусь із героїв і вдається вирватися з цього кола, то картина абсолютно не змінюється: *«Усередині їхнього з матір'ю гнізда нічого не змінилося: ті самі меблі, ті самі ікони, та сама атмосфера розпуки. Тільки пилу й бруду побільшало»* [2].

І в це наскрізь нуарне середовище автор спромігся вписати три проблеми, які радше характерні для класичної літератури, а не для масової: вічне питання стосунків батьків і дітей; твердження, що все має свою ціну і за все треба платити; оманливість наших вражень від людей, *«конфлікт видимого і суцього»* [4].

Отже, можна стверджувати, що роман Олександра Завари – це своєрідний жанровий мікс із різновидів літератури жахів (хорор, трилер, підлітковий слешер), вибудований на нуарному тлі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Він та вона про «Гелтер Скелтер» Олександра Завари. URL: <https://fabulabook.com/osobysta-dumka/vin-ta-vona-pro-gelter-skelter-oleksandra-zavary/> (дата звернення 26.03.2020).
2. Завара О. Гелтер Скелтер. Харків: Фабула, 2019. 400 с.
3. Клімов А. Прогулянка з Вієм. *Гелтер Скелтер*. Харків: Фабула, 2019. С. 3–5.
4. Улюра Г. Страшний і ще чудніший. URL: <https://opinionua.com/2019/07/23/strashnij-i-shhe-chudnishij/> (дата звернення 26.03.2020).
5. Чи боїтеся ви Гелтера? Ексклюзивне інтерв'ю про новий роман Олександра Завари «Гелтер Скелтер». URL: <https://babai.co.ua/articles/chi-boishsya-ti-geltera> (дата звернення 26.03.2020).

Щербатюк В. С., Лисенко Н. В.

**СВОЄРІДНІСТЬ ЗМАЛЮВАННЯ ОБРАЗУ БОГА ТА МИТЦЯ
У ТВОРЧОСТІ РАЙНЕРА МАРІЇ РІЛЬКЕ ТА ВАСИЛЯ СТУСА**

У творчості Райнера Марії Рільке та Василя Стуса є багато спільного. Це два Орфеї, два митці, які своїми поезіями довели, що мистецтво – це вічна категорія буття духу, стрижень свідомості часу. Пропорції здібності в цих двох непересічних особистостях поєднуються зі здатністю залишатися в реальному світі та творити заради його збереження.

Бог і митець одночасно жили в кожного з поетів. Деміурги своїх ліричних просторів, вони змогли видовжити їх на сотні років уперед, завдяки чому тепер ми, читаючи досконалі твори, можемо розширювати власні простори духовного та інтелектуального зростання.

Вічні теми – Бога і митця – оживають перед нашими очима в нових формах вираження думки, описах, нових концепціях осмислення. Р. М. Рільке і В. Стус по-своєму підійшли до сприйняття віри. Вона виступає осередком існування як для австрійського, так і для українського поетів.

Ліричний герой обох митців прагне до абсолютного злиття з Богом; пориває з навколишньою дійсністю та, чи з власної волі, чи у зв'язку з життєвими обставинами, вступає в діалог з вищими силами, і знаходить у них себе й новий, справжній світ. Земне життя героїв – це лише перший крок на довгому й тернистому шляху до вічної істини.

Стосунки Бога та людини в поезіях окреслених авторів не можна назвати простими. Буває, що тон, у якому ліричний герой звертається до Всевишнього, видається зверхнім, інколи навіть докірливим, як, наприклад, у В. Стуса. Однак, це не зрада Отчого Заповіту, а вдалий спосіб показати ступінь затьмареності, незахищеності добра та справедливості від гріховності, коли навіть Бог не може нічим допомогти. Саме тому в багатьох поезіях Р.М. Рільке Бог темний, бо таким його зробили самі люди небажанням побачити цілюще світло та схильністю до моральної та фізичної розбещеності.

Василь Стус сподівається на перемогу й утвердження Божої волі, а відтак – і на перемогу добра й справедливості, які є кінцевою метою прагнень Всевишнього. Р.М. Рільке вірить у той час, коли Бог буде всіма звеличений, і віра кожної людини стане її найдостойнішою моральною окрасою.

Отже, тема Бога посідає значне місце у творчості Р. М. Рільке і В. Стуса та розкривається в зображенні духовного (і, можна сказати, тілесного) злиття людини з Богом. Рабське поклоніння Господу в Р. М. Рільке є найдорожчим привілеєм, а людське життя повністю підпорядковується його волі. Смерть для ліричного героя в поезіях

сприймається не як кінець існування, а як початок нового життя в мирі зі Всевишнім, земний світ цінується настільки, наскільки він здатний розповсюдити та прославити святе вчення та віру.

Чітка життєва позиція – «і бути для себе цілим світом, і все знаходити в собі» (вислів Р. М. Рільке) – один із пунктів, що ріднить обох поетів. Визначаючи призначення митця й поезії, Р. М. Рільке закликав до художнього осягнення людиною власних «внутрішніх будівель», усвідомлював їхню «вищість» навіть «за статуї й храми».

Саме в такому самоусвідомленні відбувається за Стусовим визначенням «дозрівання серця», а отже, самонародження митця. Яскравим поетичним утіленням такого «дозрівання серця» став образ Орфея в Р. М. Рільке.

Райнер М. Рільке вважав: щоб творити, митець мусить «умерти» для життя, як умирає для життя Орфей, відроджуючи кохану в мистецькому міфі – силою власного співу. Стусова дорога у вічність була прокладена так само. Уся його поезія, усе замураве мистецтво – це біль страдницької душі і водночас воля, незламність духу і віра.

Проклавши для себе стежку в царство смерті й повернувшись назад, рільківський Орфей віднайшов трансцендентний зв'язок між земним і потойбічним світами, здійснивши місію посередника. А це, на думку поета, і є покликання митця – сягати в неможливе й здобути там духовним досвідом жити мистецтво, підтримувати зв'язок між світами живих і померлих, між буттям і творчістю, – і в такий спосіб утверджувати світову гармонію.

Без пізнання Бога, без щирого прагнення відкрити його для себе й для всього світу життя втрачає сенс. Не кожен спроможний взяти на себе такий обов'язок. Більше того, у деяких випадках виконання його веде до фізичного знищення та розп'яття на Голгофі (образ у Василя Стуса). Невипадково митець порівнюється з пророком, месією, який має

просвітлювати сліпу масу. Мистецтво ж, натхненне Господом, є джерелом вічних взірців діяльності людського духу в результаті осягнення світу й себе в ньому.

Ліричні герої В. Стуса й Р.М. Рільке є прикладами того, що високе мистецтво неможливе без страждання. Страждає людина, що прагне наблизитися до Бога; страждає митець, і це надає йому сили й натхнення (Орфей); страждає, врешті-решт, сам Господь, котрий хоче допомогти людині, але не може, бо кожному дається право власного вибору і своя доля...

Райнер М. Рільке, порівнюючи митця з деревом («Сонети до Орфея»), віднаходить у мистецтві сили для зростання роду людського вгору до вищих істин. Його Орфей виконує роль будителя чутливості до рухів краси й добра, апелює до прихованої в нетрях душі здатності розуміти й любити прекрасне. Р. М. Рільке як справжній митець прозирає внутрішню сутність речі, перш ніж увести її в калейдоскоп образів і відчуттів своїх поезій.

Митець самотній, так само як і Бог. Мистецтво здатен зрозуміти не кожний, пізнати свою сутність і призначення теж важко. Але ліричний герой Р. М. Рільке й сам В. Стус свідомо зрікаються цього земного існування на користь справжнього духовного життя. Зрозуміти їх можна, воно варте того, бо робить наше буття прекраснішим, ціннішим і змістовнішим.

Отже, заслуга обох великих митців полягає в тому, що вони наповнили конкретно-життєвим змістом саме поняття «буття», не тільки зобразивши форми побутування людської психіки в багатогранних зв'язках з соціальними (ідеться про В. Стуса), філософськими та морально-етичними (В. Стус та Р. М. Рільке) основами життя, а й розкривши у своїй поетичній творчості аспекти власного внутрішнього світу. У цьому процесі важливого значення набуло збереження й подальший розвиток цілісного

образу особистості митця, утвердження його цінності в житті. Усе це ріднить і водночас виокремлює творчість обох поетів з-поміж інших, підносить їхні особистісні переживання до рівня національних і загальнолюдських почуттів, роблячи поезії Р.М. Рільке та В. Стуса шедеврами світової літератури кінця XIX – XX століть.

Шлях мистецтва і кожного митця – тернистий. Але він все ж таки веде до зірок. І тепер нам світять з неба письменства зірки мудрості, таланту та неосяжної естетичної краси художнього слова. А ми дивимося на них, читаємо всесвітньовідомі твори, і завдяки їхньому світлу краще розуміємо себе і світ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рільке Р.М. Поезії. Київ: Дніпро, 1974. 279 с.
2. Стус В. Палімпсести: вибране. Київ: Факт, 2003. 432 с.

Тищенко О. О., Данилейченко І. С.

ПУБЛІЦИСТИКА ІВАНА БАГРЯНОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

Постать Івана Багряного – одна з найяскравіших і найдраматичніших в українському письменстві і громадянстві першої половини і середини XX ст. Замовчаний в Україні всі повоєнні роки, він тільки останнім часом став відомий читачам на Батьківщині. Актом справедливості і визнання (хоч і пізнього) стало присудження йому посмертно в березні 1992 року найвищої відзнаки держави – Державної премії України імені Тараса Шевченка.

Певно, саме неординарний характер творчості привернув увагу чекістів до молодого поета, як і його незалежна вдача та належність до запідозреного в нелояльності «Марсу». А втім, під підозрою була вся

українська інтелігенція. У будь-якому разі, інкриміновано Багряному його ймовірні погляди, як видно з його «Свідчень про свою контрреволюційну діяльність» (назву таким документам давали самі чекісти), що їх вперше опублікував у «Літературній Україні» (від 6 лютого 1992 року) дослідник творчості Івана Багряного Олександр Шугай. У цих зізнаннях Іван Багряний так викладає свої «ще не зовсім сталі» переконання:

- 1) «Я мушу працювати для української культури насамперед і твори мусять бути національними не тільки формою, а й змістом. Я – український письменник» [1, с. 6].
- 2) «Національну політику розв'язано не досить вдало, вірніше, в цій справі багато перекручень, як-то: кепсько поставлено справу з українізацією, а коли про це говорити, закинуть в націоналізмі. Потім: російській культурі надається перевага й створено для неї кращі умови, за рахунок нашої російська культура домінує. Ми в неї в давній залежності» [1, с. 6].
- 3) «У своєму культурному розвитку нам треба орієнтуватися на Європу, а не на Москву»...[1, с. 6].

Однією з головних тем творчості Івана Багряного було викриття системи більшовицького терору, показ жорстоких і підступних методів роботи каральних органів – тут він використав багатий матеріал особистих вражень. Його роман «Сад Гетсиманський» був чи не першим твором емігранта з СРСР, який розповів правду про жахливий катівський механізм більшовицької влади. Юрій Шерех-Шевельов назвав його «справжньою енциклопедією радянської політичної в'язниці» і спростував тезу про Солженіцина як першовідкривача цієї теми: роман Багряного з'явився набагато раніше за твори останнього. Критик говорить про «разючу подібність» «Саду Гетсиманського» і «Архіпелагу ГУЛАГ» (попри більшу масштабність останнього), а водночас зауважує, що «брак сприятливої кон'юнктури 1950 року супроти 1970 і класичне українське невміння

виходити поза своє гетто спричинилися до того, що роман Багряного не здобув і одної тисячної частки тієї популярності, якої осягла документальна епопея Солженіцина» [2, с.218].

Багатьма європейськими мовами був перекладений і його памфлет «Чому я не хочу вертатись до СРСР?», що мав великий розголос серед української еміграції та у світі. Це – один із шедеврів багатогранної і темпераментної публіцистики Багряного, яка збагатила скарбницю української політичної думки та історію визвольних змагань, – до неї і звернемося далі.

Памфлет «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» був відповіддю на облудні заклики радянської пропаганди і на безсоромні дії західних урядів, які сприяли насильницькій репатріації біженців до СРСР – прямо в концтабори. Це була відповідь патріота України, який хотів використати становище емігранта – перебування у вільному світі – для боротьби за її свободу. Це був і гіркий Докір західній громадськості, яка в більшій своїй частині сліпо не помічала трагедії мільйонів жертв більшовизму або й, загіпнотизована сталінською пропагандою, вороже ставилася до втікачів з СРСР, як до нібито фашистських «колабораціоністів».

У цьому памфлеті Багрянний, зокрема, писав:

«Для європейців і для громадян всіх частин світу (крім СРСР) дивно й незрозуміле, як-то може людина утікати від своєї Вітчизни і не хотіти вертатись до неї. То, мабуть, великі злочинці, що бояться кари за свої великі гріхи перед своєю Вітчизною?»

Мабуть, тому до нас ставляться з такою ворожістю.

Дійсно, тут є чому дивуватися для тих, для кого слово «Вітчизна» наповнене святим змістом. Що може бути милішого за Вітчизну, за ту землю, де родився і ходив по ній дитячими ногами, де лежать кості предків, де могила матері.

Для нас слово «Вітчизна» також наповнене святим змістом і,

може, більшим, як для будь-кого іншого. Але не сталінська «родіна». Мені моя Вітчизна сниться щочочі. Вітчизна моя, Україна, одна з «рівноправних» республік у федерації, званій СРСР. Я не тільки не є злочинцем супроти своєї Вітчизни, а, навпаки, я витерпів за неї третину свого життя по радянських тюрмах і концтаборах ще до війни.

Вона мені сниться щочочі, і все ж я не хочу нині вертатись до неї.

Чому?

Бо там більшовизм.

Цивілізований світ не знає, що це значить, і може навіть не повірити нам. Та, слухаючи нас, мусить поставитися до того уважно» [1, с. 7].

І далі, розповівши «страшну правду про тамтешній світ», Іван Багряний закінчує свій пристрасний памфлет – заклик до людської совісті й розуму – такою відчайдушною пропозицією:

«Людині, що виросла в нормальних людських умовах, тяжко повірити у все, що діялось там, на одній шостій частині світу, за китайським муром.

Нам світ може не повірити. Добре!

То нехай нам влаштують суд. Нехай нас судять, але в Європі, перед лицем цілого світу. Нехай нас обвинувачують, у чому хочуть, але нехай нас судять представники цивілізованого світу. Всі оті сотні тисяч нас, утікачів від більшовизму, сядуть на лаву підсудних.

Нехай нам влаштують суд.

Але на такий суд Сталін не піде!

Ми того суду не боїмося, але він його боїться – «сонцюподібний», «батько народів», «наймудріший з мудрих», «найдемократичніший з демократичних» боїться такого суду, бо то був би суд над ним і над цілим більшовизмом »... [1, с. 8].

Разом з Г. Костюком, С. Підгайним та іншими І. Багряний створив

Українську революційно-демократичну партію (УРДП), яку очолював від 1948 р. до своєї смерті в 1963 р., та був ініціатором створення Об'єднання демократичної української молоді (ОДУМ).

Іван Багряний поєднував ідею національного визволення України з ідеями соціальної демократії та соціальної справедливості. Основною силою визвольного руху в Україні він вважав робітників, селян, трудову інтелігенцію. Публіцистика Івана Багряного є квінтесенцією національної гідності і суверенності, обстоюванням повноти національного буття. Вона подає приклад послідовного, безкомпромісного й аргументованого викриття російського великодержавного шовінізму – як у його популярно-вульгарних формах, так і в «прогресистських» та «інтелектуалістських». У нього була та швидка і непомильна реакція на імперіалістичний подразник, якої так бракує нинішній публіцистиці...

У згаданому памфлеті «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» Іван Багряний писав:

«Я вернусь до своєї Вітчизни з мільйонами своїх братів і сестер, що перебувають тут, в Європі, і там, по сибірських концтаборах, тоді, коли тоталітарна кривава більшовицька система буде знесена так, як і гітлерівська. Коли НКВС піде вслід за гестапо, коли червоний російський фашизм щезне, як щез фашизм німецький.

Коли нам, українському народові, буде повернено право на свободу і незалежність в ім'я християнської правди і справедливості» [1, с.12].

Сьогодні Іван Багряний вертається в Україну. Сьогодні Україна його вшановує. І стверджуються горді слова Багряного, викарбувані на його могилі:

Ми є. Були. І будем Ми!

Й Вітчизна наша з нами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багряний І. Публіцистика: Доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есе / упоряд. О. Коновал. К., 1996. 856 с.

2. Шерех Ю. Третя сторожа: література, мистецтво, ідеології. Балтимор-Торонто: Українське незалежне видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1991. 850 с.

Гончар Т. Р.

(Науковий керівник – проф. О. Л. Біличенко)

ОСОБЛИВОСТІ МЕДІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СХІДНОМУ РЕГІОНІ

Мас-медіа посідають особливе місце в житті сучасної людини загалом і в просторі її дискурсивної взаємодії зокрема. Медіа накладають відбиток на ритм щоденного життя пересічної людини нашого регіону й календар публічних подій спільноти, правлять за важливий засіб зв'язку між владою та народом і між різними суспільними групами, а також, за нашим переконанням, визначають уявлення індивідів і колективів про себе та про інших. Найбільше значення, на нашу думку, має саме цей останній аспект: роль медійного дискурсу в ідеологічному впливі, що його зазнає людина в сучасному світі, зокрема у формуванні її ставлення до чинного суспільного ладу та ідентифікації з певними спільнотами й групами.

Мас-медіа чи медіа потрактуємо у вузькому значенні цього терміна, яке охоплює інституції й організації, що їх в Україні традиційно звать *засобами масової інформації* та поділяють на друковані (газети й журнали) та електронні (радіо й телебачення, а останнім часом також Інтернет). Проте загалом мас-медіа називають усі канали масової комунікації, що досягають великих і анонімних аудиторій. Ідеться саме про *канали, а не про передавані ними сигнали*, тобто продукти діяльності медійних організацій.

Аудиторії такої комунікації в нашому регіоні не завжди є великими, у звичайному сенсі слова масовими: кількість читачів багатьох книжок або

відвідувачів сайтів не перевищує кількох сотень чи десятків осіб. Тому справді масові медіа, щоб відрізнити їх від цих спеціалізованих, називають популярними, розрахованими на широку аудиторію. Тому кваліфікація всіх таких каналів як мас-медіа або ж *засобів масової комунікації* вказує не на розмір аудиторії, а на ту обставину, що передавані ними продукти в принципі доступні для багатьох одержувачів, які до того ж здебільшого залишаються невідомими для продуцентів. Утім, множинність і анонімність одержувачів є лише однією з низки рис, що відрізняють медійну комунікацію в нашому регіоні від безпосередньої символічної взаємодії між людьми, які перебувають у полі зорового й слухового сприймання одне одного.

Не менш важливою рисою є її опосередкованість певними технічними засобами (медіумами). Ці засоби забезпечують, по-перше, певну фіксацію символічної форми (тексту), а отже, її існування поза часовим і здебільшого просторовим контекстом творення; по-друге, можливість її репродукції, тобто виготовлення довільної (визначеної потребами, ресурсами й іноді установленим порядком) кількості копій.

Натомість за посередництва радіо, телебачення чи Інтернету дискурсивні елементи й складені з них більші форми стають доступними для потенційно необмеженої кількості людей у всіх куточках регіону. На відміну від друкованих медій, де відгук від читачів може бути враховано лише в подальшому (пізнішому числі газети), електронні дають змогу одержати й урахувати зворотний сигнал у тій самій телепрограмі або Інтернет-конференції. Саме Інтернет дає унікальну можливість для миттєвого зворотного зв'язку членів аудиторії з творцями символічних форм, так званої інтерактивності.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ У РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА

З погляду мововжитку найважливішим результатом пострадянського існування українських медіа в регіоні стало майже повне збереження й подекуди посилення позицій російської мови. Головний внесок у творення в медійній ділянці такої ситуації зробили, з одного боку, становлення приватних видань і теле- та радіостанцій, коли власники й редактори визначались у мовному плані головно з огляду на ринок, а з другого, той факт, що влада звертала увагу передусім на лояльність медіа, а не на їхню мовно-культурну орієнтацію. Усталена звичка більшості членів регіонального суспільства, особливо ринково привабливіших мешканців міст, споживати медійні продукти російською мовою в поєднанні з меншою вартістю виробництва таких продуктів для телебачення й радіо забезпечила російськомовним медіа преференції, що їх держава майже не намагалася компенсувати діями на підтримку й користь україномовним. Як наслідок, російськомовні газети й журнали опанували ринок друкованих медіа, і частка україномовної продукції різко знизилася навіть порівняно з останніми русифікаційними радянськими десятиліттями. В ефірі телеканалів і радіостанцій поєднувалися обидві мови, проте російська переважала (особливо в прайм-таймі) усупереч нормі закону й ліцензій на мовлення.

Поступово в регіональному медійному просторі намітились тенденції нормалізації вживання російської мови, законодавчо зведеної до статусу меншинної, тим паче, що українська мова стала все частіше звучати в публічному вжитку. Водночас, газети разом з новим типом журналістики принесли нову функцію російської мови: як мови

задоволення інформаційних потреб частини громадян регіону, а не як пережитку русифікації, тобто мови не минулого, а теперішнього та майбутнього. Це поривало з радянською традицією, коли адресування певних медіа тій чи тій із двох головних мовних спільнот містило двозначність, яка дозволяла радикально розширити легітимовану ним функцію. *Читають* могло означати і *воліють*, і *вміють*, тому виправдання права видавати газети для росіян давало змогу пропонувати її також усім, кого радянська влада навчила російської. Газети накидали споживання інформації російською мовою навіть тим, хто волів би мати аналогічну газету українською, але не мав.

Чимало українськомовних – навіть тих, що справді воліли вживати українську, – читали російською, бо потрібних їм видань українською не було, або вони були менш доступні, дорожчі чи не скрізь продавані. І оскільки переважна більшість із них не відмовлялася читати російською, то газетярі вважали, що запроваджувати україномовні версії чи видання немає потреби, адже це не обіцяє істотного збільшення аудиторії. На цьому тлі газети й журнали українською здебільшого стали виданнями для нечисленної групи людей, що прагнули читати виключно цією мовою.

Якщо друковані видання здебільшого вибирали одну з двох мов, то теле- й радіостанції майже завжди поєднували різномовні елементи. Можна сказати, що ліцензії окреслювали двомовну нормальність як припущене відхилення від норми українськомовності, натомість самі медіа тлумачили й утверджували поєднання мов як норму, на тлі якої нормальним ставало будь-яке співвідношення обсягів їх уживання, аж до очевидної переваги російської.

ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ

Сиротенко В. П.

ФАНАТИК? ФАНАТИК!!!

(Дещо про краєзнавчі принципи краматорського дослідника

Володимира Коцаренка)

Слово «фанатик» часто асоціюється в нас з поняттями «необузданість», «некерована поведінка», «підвищена агресивність» тощо. Але зазернімо в Тлумачний словник: «Особа, пристрасно захоплена якими-небудь поглядами, ідеями, віддана якійсь справі» [5, с. 896]. Саме таке шанобливе ставлення викликають до себе, безумовно, краєзнавці, котрі весь свій вільний час, фінансові заощадження віддають, переносючи моральну й фізичну напругу, своєму улюбленому заняттю – зануренню в минуле та сучасне рідного краю, що неодмінно викликає гордощі за свою батьківщину. Не випадково В. Коцаренко в книзі «Краматорськ: забуті сторінки історії» цитує фрагмент листа А. Чехова про те, як ним сприймається район Таганрог – Краматорівка – Бахмут – Зверево: «Це фантастичний край. Донецький степ я люблю і колись почував себе в ньому, як удома, і знав там кожну балочку» [4, с. 102].

На сьогодні краєзнавча бібліографія по Краматорську має доволі значне і в кількісному, і в жанровому плані вираження: історико-краєзнавчі книги М. Древетняка «Гвардія машинобудівників» (1947) та «Минуле й сучасне заводу» (1950), А. Шевченка та О. Зайцева «Новокраматорці: Нариси з історії Новокраматорського ордена Леніна машинобудівного заводу» (1968), Н. Шляхтиченко «Старокраматорський машинобудівний завод: Нариси історії» (1996), колективна збірка «Північна Донеччина: час, події люди» (2018), історико-літературознавчі

та мистецтвознавчі дослідження Н. Лапушкіної «Українське письменство Краматорська» (2003), О. Максименка «Українські письменники Краматорська» (2014), Л. Зеленської «„Театр – любов моя...” (з історії любительського театру м. Краматорська)» (2004), фотоальбом «Старокраматорський ордена Трудового червоного прапора машинобудівний завод» (1972), довідникове видання В. Бабкіна «100 найвідоміших імен Краматорська» (2008). Та, безумовно, пріоритет і лідерство тут належать Володимиру Федоровичу Коцаренку, на розгляді книг якого («Краматорськ: забуті сторінки історії», 1999; «Краматорська бувальщина», 2002; «Краматорськ: витоки», 2018) ми зупинимося далі.

Володимир Коцаренко, уродженець Краматорська (1957 р. н.), інженер за освітою, своє покликання знайшов у краєзнавчій діяльності, досягши в цій галузі значних успіхів: лауреат літературної премії ім. Віктора Шутова Донецького обласного фонду культури (1990), почесний краєзнавець України (2010), заслужений працівник культури України (2016), член Національної спілки краєзнавців України. Він автор понад 530 публікацій у місцевих та республіканських виданнях, але найбільшу відомість, визнання, популярність здобули три названі вище книги. До речі, за книгу «Краматорська бувальщина» на регіональній виставці-ярмаркові «Книга. Поліграфія. Реклама. Інформація - 2002» автор був визнаний лауреатом конкурсу «Краща книга нової доби» в номінації «Найкраще українське видання про міста, села рідного краю». Коли усвідомлюєш досягнення, з'являється запитання: а що підштовхнуло людину до цієї справи, що стояло у витоків. У нашому випадку можна дати щонайменше дві відповіді. Одна належить самому В. Коцаренкові, котрий своє зацікавлення минулим (разом із сином побували на старому подвір'ї селища Петрівка) пояснює «бажанням зайвий раз відвідати рідний закуток. Що поробиш: часами нас відвідує незвана гостиня на ім'я ностальгія» [4, с. 110]. Інший варіант висловлює В. Бабкін, уважаючи, що

дослідження Н. Шляхтиченко про дореволюційне минуле Старокраматорського машинобудівного заводу «не залишило Володимира Федоровича байдужим, і він унаслідував її подальший приклад. З'ясувалося, що історія дожовтневого періоду практично не досліджена» [1, с. 260]. Та як би там не було, але можемо стверджувати, що в процесі дослідницьких пошуків, роздумів у В. Коцаренка сформувалися власні принципи, підходи, правила.

Читаючи книги В. Коцаренка, не можеш не відзначити, що червоною ниткою крізь кожну з них проходить єдина теза – бажання знати минувшину, тривога за збереження історичної пам'яті, розуміння того, що без минулого не може бути сучасного й майбутнього. Але кожного конкретного разу ці твердження набувають своєрідного змістово-оцінного забарвлення. Так, третя книга про історію Краматорська не випадково має підзаголовок «Витоки», бо в ній часто наводяться зовсім невідомі факти, тож вони і слугують новим джерелом, виток, «коли тут щось важливе і значуще для краматорчан тільки народжувалося, з'являлося, формувалося, будувалося, виростало і ставало відомим всій Україні й усьому світові» [3, с. 7].

Іншим разом звернення до минулого – це як своєрідна молитва заради спасіння власної Душі. На цьому слід наголосити особливо, оскільки сьогодні ретро стало модним, багато хто на ньому робить власний бізнес, повністю ігноруючи духовне. А душа – це не абстрактна субстанція, як уважає В. Коцаренко, «спасіння душі» пов'язане з доторканням до глибинного коріння свого роду, усвідомленням того, чим жили твої пращури, що їх тривожило, чого вони прагнули, це «збереження себе в пам'яті потомків і в ім'я одвічного прагнення до відповіді на питання: „А иначе зачем на земле этой грешной живу?“» [2, с. 9]. А там, де душа, там неодмінно повинна бути людина. І це прекрасно усвідомлює дослідник, бо за кожним історичним фактом, подією, він прагне побачити

людську долю, пізнати її особистість. Ось, наприклад, розповідь про мало відому постать Григорія Павлюкова. Від рядового слюсаря він пройшов шлях до директора заводу. Однак у 1938 році був репресований. Тому на запит автора (В. Коцаренка – В. С.) з Центрального партархіву прийшла лише коротенька довідка, у якій життя умістилося в кілька рядків. Здається, можна було б цим і задовольнитися. Та В. Коцаренко переводить це в іншу – гуманітарну – площину: «Збережімо ж у пам'яті прізвище колишнього директора!» [4, с. 232].

Має контрастний вигляд й інший наведений факт, коли на старому кладовищі в селищі Абазівці краєзнавець побачив напівзруйнований, повергнутий на землю надгробний пам'ятник. По ньому били чимось важким, навіть не задумуючись, що знищують святиню. Безумовно, це не просто вандалізм, це святотацтво, тому в морально здорової людини воно може викликати тільки різко протилежну реакцію: «Ми (В. Коцаренко та його друг Сергій – В. С.) не змовляли і не давали собі слово ніколи не грішити ні проти своєї, ні проти чужої пам'яті. Це відбувалося поза нашою волею, підсвідомо» [4, с. 296].

Повага до конкретної людини, зацікавлення її життям та долею неодмінно знаходять своє логічне продовження в активізації національної генетичної пам'яті. І хоча це й не було основним завданням краєзнавчих розвідок В. Коцаренка, воно природно знайшло відбиття на сторінках його книг: зауваження, що населення слобідських полків складалося переважно з українців; розмірковування про почуття гумору своїх пращурів; цитування книги «Історико-статистичний опис Харківської єпархії» Філарета (Гумілевського), де той порівнює ментальні риси українців та росіян [4, с. 16, 272, 272-275].

Маючи чуйну душу, не може В. Коцаренко пройти байдуже й повз інші випадки історичної зневаги та байдужості. Особливо це стосується старих краматорських будинків, історії яких повідомляються в книзі

«Краматорськ: забуті сторінки історії»: перший «хмарочос» Краматорська – двоповерхівка в районі залізничного вокзалу; кілька будинків на території Рембудуправління (в районі шляхопроводу, що веде до Старого міста, на території колишнього заводу Едгара Адельмана і Вікентія Штерцера); будинок «Курако»; будинок на колишній околиці Краматорська, в якому з 1900 по 1906 роки збиралися революціонери-підпільники Краматорська, де проживав видатний радянський бактеріолог Степан Коршун; один із будинків госпіталю в селищі Петрівка; перший у Краматорську робітничий клуб «Ера». По-різному на сьогодні складається їхня доля. До одних люди виявили увагу й турботу: в будинку «Коршуна» розмістився дитячий садок, а саме приміщення доглядається ВАТ «КЗВВ». І за це від краєзнавця їм щира подяка [4, с. 156 - 163]. З госпітального будинку здерли меморіальну дошку, яка повідомляла, що в цьому приміщенні у 1918 році був розташований штаб партизанських загонів та військовий госпіталь Краматорської Ради: тож це бузувірство охарактеризоване як манкурство (згадаймо роман Ч. Айтматова «Плаха», в якому манкурство оцінюється як бездуховність) [4, с. 294]. Щодо «двоповерхівки» краматорчани виявили звичайний історичний нігілізм: «Щобожий день працівники Старокраматорського машинобудівного заводу, йдучи на роботу пішохідним мостом, що височіє над залізничними коліями станції, бачать це сумовите видовище: праворуч від мосту самотньо доживають свій вік останки найстарішого будинку міста Краматорська» [4, с. 100].

Отже, у В. Коцаренка болить душа не тільки через матеріальні руйнування, завдані будівлям часом, а перш за все через те, що замулилися душі його сучасників, вони не хочуть дослухатися до історії. Тому так природно виглядає персоніфікація, коли дослідник говорить про почування будинку «Ера»: «Удень він (будинок – В. С.) ретельно несе свою вахту, а ночами тихенько розказує приятелям, що обступили його, старі заводські

легенди. Випадковий перехожий у такі години може почути, як він подеколи крехтить і ворочається, щоби розім'яти зомлілі боки. Спокою він боїться. Йому здається, що, коли він стане не потрібен людям, про нього всі забудуть» [4, с. 310]. Цього найбільше боїться й В. Коцаренко, тому й закликає кожного з нас не бути байдужими до того, що відбувається навколо, не жити одним днем, бо життя надзвичайно швидкоплинне, не соромитися виявляти інтерес один до одного, оскільки можна пройти повз щось надзвичайно цікаве і значиме.

Кожен, хто повертає історію із небуття, неодмінно зіштовхується з проблемою, коли фактів не вистачає: або вони свідомо спотворені, або вже вкорінилася певна думка щодо якоїсь події. У такому разі обов'язково доведеться обирати між «бути як усі» і прагненням зберегти об'єктивність, щоб докопатися до істини. Характер поданих у книгах В. Коцаренка матеріалів неоднозначно засвідчує, що краєзнавець завжди схилявся у бік другого. Показовим у цьому плані є ставлення до зробленого краєзнавцями-попередниками.

Володимир Коцаренко часто згадує М. Древетняка та О. Чекирисова, віддаючи належне їхньому доробку. Однак вказує на два суттєвих недоліки: їхні праці не спираються на документи, а висновки часто носять надто суб'єктивний характер, що дозволяє самому авторові дещо поіронізувати з приводу підходу до зображення історичних подій: «Спогади ж „старих більшовиків” доволі часто грішили надмірним суб'єктивізмом й егоцентризмом – якщо їм вірити, то без їхньої згоди навіть чини поліції у Краматорівці чихнути зайвий раз не мали права» [2, с. 72]. Дослідник же для себе формулює інший, значно складніший принцип – опиратися тільки на документи, в їхній сухості та лаконічності вишукувати необхідну інформацію, по крихтах визбируючи її з різних джерел: «Що стосується автора цих рядків, то він обрав інший шлях, прагнучи показати події тих років (революційні події в Краматорську 1905-

1907 років – В. С.) на основі архівних документів. Зрозуміло, вони відобразили далеко не все. Але це – документи. Казенні, позбавлені житейських подробиць» [4, с. 204]. І подібна налаштованість дає свої результати.

Так, серед фахівців до цього часу ведеться дискусія стосовно виникнення назви міста Краматорськ. В. Коцаренко доволі ретельно проаналізував гіпотези М. Древетняка, кандидата педагогічних наук М. Янка, визнаного авторитета в галузі етимології доктора філологічних наук професора Є. Отіна, висуваючи у протигагу їм свою версію – полустанок Краматорська – це «кромка Торських дач». І цей висновок зроблено не голослівно, а на підставі тогочасних схем, карт, письмових актів тощо. А з урахуванням особливостей рельєфу (розташування русел річок Казенний Торець, Сухий Торець) краєзнавцем робиться доволі аргументований висновок: «Назва полустанції Краматорська, ймовірно, безпосередньо визначено й пов'язано з місцем, де проходила кромка, край земель, приписаних до містечка Тор у XVIII віці. Звідси маємо слова – Кромка Торська, які трансформувалися в назву „Краматорська”» [4, с. 57]. Напевне, і ця гіпотеза не бездоганна, але викликає повагу те, що дослідник не уникає наукової дискусії, а намагається по-новому поглянути на вже відомі факти.

Говорячи про наукову принциповість В. Коцаренка, варто навести ще один приклад. Це підготований ним у 2013 році нарис «1918 рік, управління Державної варті Краматорського заводського району». У розмові з автором цієї розвідки В. Коцаренко зауважив, що писався нарис на основі архівних матеріалів, які він намагався отримати ще в кінці 90-х років минулого століття, але вони тоді ще були засекречені. То про що ж свідчить цей нарис? Насамперед, про громадянську позицію дослідника, адже наша українська історія не повинна бути ідеологічно лакованою, препарованою на догоду певної політичної кон'юктури, а по-друге, тільки

об'єктивність потрактування реальних документів викличе інтерес до складних і неоднозначних подій минулого, бажання осягати їх у всій повноті та суперечливості, а отже, краще пізнавати й себе сучасних. У цьому, власне, й полягає основний висновок, зроблений В. Коцаренком, – не підтверджені документально будь-які спогади не є істиною в останній інстанції: «Щоб завоювати довіру і відповідати дійсності хоча б в мінімальному наближенні, дані про ту неоднозначну добу повинні бути підтверджені архівними документами» [3, с. 170].

На цьому ґрунтується ще один принцип краєзнавця, якого він послідовно дотримується. Маємо на увазі ставлення до подій з явно ідеологічно-соціальним забарвленням. На сьогодні це доволі гостра проблема, тому вона потребує окремої розмови.

Наприклад, В. Бабкін вважає, що у своїх дослідженнях В. Коцаренко «не відкинув догми радянської історії міста, розвинув їх, поставив на документальну основу» [1, с. 259]. Ми не погоджуємося з таким твердженням і спробуємо довести це на конкретних прикладах.

У своїх дослідженнях краєзнавець неодноразово звертається до постатей дворян з роду Таранових-Білозерових, котрі є засновниками кількох сіл на території сучасного Краматорська. Не перебільшуючи, але й не применшуючи зробленого ними, автор наводить документальні факти, які примушують кардинально переглянути укорінене в більшості наших співвітчизників ставлення до поміщиків як нещадних експлуататорів селян. Після скасування в 1861 році кріпосного права селяни с. Семенівка повинні були сплатити поміщикові 1808 рублів. Григорій Степанович Таранов-Білозеров 328 рублів із цієї суми пожертвував селянській общині: «Селяни залишилися задоволені щедрістю барина. Його рішення надавало колишнім кріпакам значну кількість дармових десятин землі» [4, с. 28]. Як бачимо, сповідуваний В. Коцаренком принцип об'єктивності й документальної точності дозволяє представити конкретну історичну особу

не в традиційному для радянської історіографії плакатному й дещо спотвореному вигляді, а підкреслити її індивідуальні риси, викликати до неї інтерес як до особистості.

Ще більшої уваги заслуговують міркування дослідника з приводу революції 1917 року та громадянської війни. Ті події не минулися задарма ні їх учасникам, ні наступним поколінням, оскільки плекали тільки ненависть у тих, хто опинився по різні боки барикад. Ми розуміємо, що тут не може бути однозначної відповіді, усвідомлює це й В. Коцаренко, та все-таки він сто разів правий, коли напис на пам'ятнику «Героям громадянської війни» супроводжує таким коментарем: «„Невже бувають герої у громадянській, братовбивчій війні?“ Ні-ні! Під гранітом пам'ятника упокоєні жертви тієї страшної війни – війни, під час котрої брат убивав брата. А все почалося в 1905-му, продовжилося в 1917-му» [4, с. 260].

Трагедія класового протистояння переноситься краєзнавцем і на проблему історичної пам'яті, адже відбиралися не лише заводи, фабрики, земельні наділи, відбиралося минуле: «Боротьба за уми та душі людей передбачала цілковите зречення від минулого і знищення всього, що могло про нього нагадувати» [4, с. 337]. Небезґрунтовність таких побоювань ми, можливо, повною мірою починаємо усвідомлювати лише зараз, коли в сучасній Україні розпочався процес декомунізації, пов'язаний, зокрема, і з поверненням нашим містам, селам, вулицям колишніх дореволюційних назв. Здавалося б, це природно, так має бути в цивілізованому суспільстві, але скільки знаходиться противників цьому як серед пересічних громадян, так і серед тих, хто на сьогодні наділений державною владою. Тож давайте пам'ятати сентенцію, сформульовану В. Коцаренком: «Колишню духовність, вікові традиції нові господарі життя замінили іншими цінностями. Вони силоміць примусили народ зректися минулого. І лише тепер ми знову звертаємося до національних витоків, намагаємося судомно, по крихтах, зібрати і знову віднайти свою історію» [4, с. 282].

Заклик позбутися ідеологічної зашореності інколи в працях В. Коцаренка обертається доволі несподіваними висновками та паралелями. Ось він двічі зіставляє нас і Європу. Першого разу явно не на нашу користь. Так, географічно Україна – територія Європи. «Так чому ж так відрізняються їх Ordnung і наш порядок? Відповідь на це питання, напевне, втрачена назавжди: воно не Троя – археологи тут безсилі, воно не формула ДНК – генетикам його не розгадати...» [2, с. 61]. Проте відповідь приховується в тому, що радянське суспільство довгий час жило під тиском штучних ідеологічних табу, було відгороджене від усього світу «залізною запоною», а така ізоляція не минається задарма. Однак здійснені В. Коцаренком краєзнавчі розвідки, відкриття наповнюють його й оптимістичними перспективами: «Якщо зануритися в історію питання, то з'ясується, що дистанція між нами та Європою в цьому відношенні зовсім незначна. Просто в недалекому минулому в нас багато наламано паліччя у боротьбі з „пережитками”. Відмова від традицій і прагнення жити з білого аркуша порушили спадковість. Як наслідок, попередні цінності перестали бути такими, недавні спішно розвінчані. Ось і виходить: живемо без тіні святості за душею. Нині прийшла пора узагальнити досвід, відмовитися від надуманого й рухатися далі» [2, с. 140]. Запорукою ж цього поступу буде те, що історія для кожного з нас з обов'язкового шкільного предмета повинна стати внутрішньою духовною потребою.

На завершення нашої розвідки звернімо увагу на родзинку в книгах В. Коцаренка, яка в принципі не властива працям історико-краєзнавчого спрямування. Це їхня художня забарвленість. Напевне, дослідник підсвідомо відчуває, що він пише не історію міста, а історію людей, що мешкали й мешкають у ньому, тому й розповідь повинна звертатися не лише до розуму, а й до душі читача. Тож розповідь про родину наглядача на станції Краматорська Андрієвського носить невеличкий психологічний етюд, навіяний оповіданнями А. Чехова (а він кілька годин провів на

станції Краматорська), а опис заводу та робітників, які щоранку розходяться по його цехах та майстернях, уподібнюється молоху (теж, напевне, не без впливу повісті О. Куприна «Молох»): «Щоранку на завод тяглися юрби людей. Пожираючи їх, павучий „молох” переможно трубив про початок своєї нескінченної трапези протяжними, тужливими гудками. Ні, він не пожирав їх без залишку, хоча траплялося й таке. Будучи ненажерливим, він щоразу відпускав свої жертви, щоби, приречені, вони з’явилися до нього завтра і позавтра, через місяць і через рік...» [4, с. 144]. Ми переконані, що подібний пасаж краще запам’ятається, матиме більший емоційний вплив на читача, ніж фактографічно точна констатація, скільки робітників щодня входило на подвір’я заводу.

Ми не ставили завдання оцінити книги В. Коцаренка на рівні їхньої фактографічної відповідності, хоча сам дослідник і підкреслює їхню документальну основу. Ми зосередилися на методології написання краєзнавчого тексту і вважаємо, що доволі ґрунтовно розкрили деякі принципи, на яких базується вся краєзнавча діяльність пошуковця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабкин В. 100 самых известных имен Краматорска. Краматорск, 2008. 370 с.
2. Коцаренко В. Краматорская быль. Славянск: ЧП «Канцлер», 2002. 175 с.
3. Коцаренко В. Краматорськ: витоки [Текст]: збірник краєзнавчих нарисів. Житомир : Вид. О.О. Євенок, 2018. 216 с.
4. Коцаренко В.Ф. Краматорск: забытые страницы истории. Краматорск, 1999. 387 с.
5. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика: Близько 60 000 слів / за заг. ред. проф. В.С. Калашника. Харків : ФОП Співак Т. К., 2009. 960 с.

ФУНКЦІЇ ПЕЙЗАЖІВ У ЦИКЛІ ОПОВІДАНЬ ІВАНА КОСТИРІ «ДУМА О ДИКОМ ПОЛЕ»

У своїх творах наш письменник-земляк Іван Костиря часто використовував пейзажні описи. У перекладі з французької мови слово «пейзаж» означає «країна, місцевість». Тобто саме такі описи допомагають конкретизувати місцевість певної країни, відобразити її краєзнавчі аспекти. Під час аналізу твору пейзажі здебільшого залишаються непоміченими, проте кожен із них, окрім описової функції, має й значне ідейно-художнє навантаження. Розглянемо це на прикладі циклу оповідань «Дума о Диком Поле».

У творах цього циклу Іван Костиря вводить пейзажі з такою додатковою семантикою:

– уточнити географічне розташування: *«Земля, вольно разметнувшаяся от Северского Донца до Азовского моря, некогда называлась Диким Полем»* [1, с. 478];

– порівняти «дику» природу і цивілізацію: *«Поле это давно не дикое, оно усеяно заводами и шахтами, размежевано на огромные и крохотные уголья, обрамленные рукотворными лесозащитными полосами и лесами, по нему живительными артериями вьются водные каналы, голубыми глазами светятся на нем искусственные озера и моря...»* [1, с. 478];

– висвітлити історію краю: *«...витают над Северским Донцом, к которому князь Игорь обращался в трудную годину битвы с половцами: «О, Донче! Не мало ты величия, лелеявшу князя на волнах, стлавшему ему зелену траву на своих сребных брезех, одевавшему его теплыми мглами под сению зелену древу...»* [1, с. 478]; *«Степная равнина, покрытая травой-муравой, ширилась, уходила в стороны, раздвигая окоем. Один лишь ветер был невидимой преградой конникам на пути. Орлы поводили*

зоркими глазами, крылья пружинились, их тени на земле догоняли и опережали татар» [1, с. 482];

– розкрити історію географічного положення: «Гора была песчаная, и кто знает, может, еще с незапамятных времен сюда доходило море, и это был его берег, знавший только булькающий хохот мартынов да неусыпный плеск прибоя» [1, с. 481]; «Когда-то Камянка была шумной и быстрой речкой... Кто знает, правду ли говорили старики о Камянке, но теперь вместо реки охватывает Ивановскую степь с северо-востока на юго-запад глубокая балка, в которой кое-где еще теплятся родники» [1, с. 493];

– описати стан погоди: «Ветреной глухой ночью, когда беззвездное потухшее небо распростерлось над бурым Донецким кряжем и земля, оттаяв и обомлев после первого весеннего дождя, сыро пахнула пьянящими запахами...» [1, с. 479]; «В ясные летние ночи земля моей матери молчалива. Деревья, весь день метавшиеся на ветру, стоят в немой задумчивости» [1, с. 487];

– скорегувати час дії: «Еще держались среди высоких туч червонные блики закатившегося солнца, похожие на отблески костра, еще за каждым кустом угадывались дневные тени, воздух стоял теплый, и земля источала незатухающий полуденный жар, а вечерняя звезда уже бросила на землю первый луч; вслед за нею на южном небосклоне появился обоюдоострый кривой месяц...» [1, с. 482]; «Темная ночь легла на Муравский шлях внезапно. Опустевшая даль сузилась, звезды были низко-низко, мелькали в тучах» [1, с. 486]; «Едва показывается солнце над ширью донецкой степи, из белесой дымки медленно вырастает величественный курган, издавна прозванный Саур-Могилой. Утренний туманец сползает с его склонов, покидая дубовый лес у подножия...» [1, с. 498]; «Когда я приехал в отчие края, был полдень, в вышине, в чистом

голубом небе сияло осеннее солнце. Предзимьем как бы и не пахло» [1, с. 503];

– познайомити читача з рослинним і тваринним світом: *«Пробиралась волчиха сквозь цепкий терновник...» [1, с. 479]; «Овраги были забиты волчьей травой, по взгорьям росли волчий перец и волчья ягода, осыпи открывали волчий корень и обрывали волчий лаврик...» [1, с. 481];*

– описати природні перешкоди на шляху ворогів: *«Татары не отставали..., а он водил их кругами по степи, заманивая к яру. У яра были отвесные края, дно илистое, там днем и ночью сочилась вода из бездонных родников, они могли проглотить и человека, и коня, и даже телегу» [1, с. 484];*

– відобразити емоційний стан героя: *«Звезды срывались и кружились, черное небо стало снижаться, все ближе и ближе, и казак, чувствуя, как это небо ложится огромной, неслыханной тяжестью на него, попытался выскочить из-под этого ошутимо навалившегося неба, и земля закачалась...» [1, с. 485];*

– повідомити про смерть героя: *«Притихла земля. Умолкли травы. Лишь кони казацкие настырно бьют копытами в землю, словно разбудить ее хотят, будто она и вправду убаюкала казака и сама вместе с ним, как нянька, заснула» [1, с. 485];*

– розказати легенди про походження деяких рослин: *«Татарник властвовал на этой земле. Не на хвостах ли татарских коней занесено было его татарское семя? Его колючки точь-в-точь напоминают стрелы, его красголовые цветы похожи на чалму – будто головы всадников, иссушенные ветрами, повисли на бурьянах и опутались паутиной» [1, с. 486];*

– вказати маршрут подорожі: *«Они приближались к Волчьей, подступы к ней заросли овсянкой» [1, с. 492];*

– скорегувати розташування певних географічних об'єктів: *«Прежде чем повстречаться с Волчьей, Камянка пробиралась меж хат Гавриловки, покрытая густой желтой ряской, обходила тальниковую рощу – Казенный, то бишь Русский лес»* [1, с. 493];

– передати авторське ставлення: *«Непролазные терновники и ракитник прятали Камянку от жаркого солнца, корни граба и дуба сдерживали наплывающие берега, а она, обретя силу и уверенность, прыгала по камням, поигрывала мелкими волнами и неутомно журчала»* [1, с. 493].

– наголосити на додаткових конотаціях, зокрема розкрити приховану небезпеку: *«Оттуда сквозь Черный бор, где шумела могучая листва и пахло сырым мхом, или сквозь Красный бор, где в макушках сосен гудел ветер, а внизу пахло скипидарной смолой и потрескивала сухая осыпавшаяся хвоя, пробирались конники и налетали на села»* [1, с. 493];

– підкреслити дотичність до смерті: *«Стоит неподалеку от Волчьей в Дибровских чащобах могучий дуб. В три обхвата, расталкивает соседние деревья корявыми ветвями. А их около полусотни. Висят на них петли крученые, не успевают остывать, как вновь впиваются в чью-то теплую, еще полную жизни шею»* [1, с. 495];

– зосередити увагу читача на певних ділянках об'єкта: *«Но прежде чем достичь Панского водопоя, Камянка вбирала в себя едва приметный студеный ручеек. Появлялся он из-под сплошного колючего терновника – ни зверю, ни человеку не пробраться»* [1, с. 494];

– приховати загадки минулого: *«Над Миус-рекою туман застыл. И не понять-изведать, по каким векам в белом мареве струятся тихие прохладные воды... какие ветры ласку ковылям шепчут... кому цвет-бессмертник поклон кладет»* [1, с. 499].

Отже, у циклі оповідань «Дума о Диком Поле» І. Костирі переважають степові реалістичні пейзажі з відповідним рослинним та

тваринним світом. А за тематикою – це національні описи з узагальненим образом рідної природи. Автор у своїх замальовках не просто спостерігає, а пропускає кожен відступ через свій внутрішній світ.

Мальовничість зображення в літературному творі підтримують також тропи: епітети, порівняння, метафори, мова про які йтиме в наших подальших публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костыря И. С. Сказка о солнечных братьях: сказки, рассказы, повести. Донецк: «Донеччина», 1994. 511 с.

2. Себина Е. Н. Пейзаж. Введение в литературоведение : литературное произведение : основные понятия и термины : учебное пособие / под ред. Л. В. Чернец. Москва : Высш. шк., Издательский центр «Академия», 2000. 556 с.

Рухленко Є.С.

(НЕ) РЕЦЕНЗІЯ НА ПОЕТИЧНУ ЗБІРКУ «ПАЛІТРА ЖИТТЯ»

Навколишній світ – невичерпне джерело натхнення. Тема природи завжди була цікавою для письменників, а особливо для поетів. Так, вона займала якщо не значну, то вельми вагому частину в їхній творчості.

Однією з головних рис пейзажної лірики є особливе ставлення до природи. Простий опис природних явищ більше нагадує фотографії. Завдання ж поета полягає в тому, що він має вкласти душу в навколишню природу. Тільки це допоможе викликати в читача відповідне почуття, змусить його на собі відчувати враження автора.

У поетичній збірці «Палітра життя», що вийшла друком у 2017 році, майже половина віршів присвячена природі: 19 поезій із 44 віршів за жанром можна визначити як пейзажну лірику.

У цій збірці найбільш поширеним літературним прийомом є уособлення. Особливо це помітно в поезіях «Вечір», «Казка», «Художниця-чарівниця», «Бразды законного правленья», «Колискова вітру», «Лист до осені», «Белый стих». Природні явища, рослини, птахи і тварини наділяються людськими рисами, а їхня поведінка порівнюється з діяльністю людини.

Так, наприклад, в одному з віршів ліричний герой звертається у своєму листі до осені як до старого друга: *«О скільки, осінь, я тебе чекала, А ти прийшла в такі холодні дні вірші»* [1, с. 45]. В іншому творі описується літній сад, котрий *«здається королівством»*, де править стара і мудра Вишня, завжди поряд придворний співець Соловей, Хрущі є пажами, бджоли та джмелі – слугами, коники – музикантами, а їхній єдиний ворог – *«страшна і люта імператриця Зима, володарка всіх хуртовин»* [1, с. 58].

У поезії «Вечір» ми бачимо персоніфіковані образи Сонця, Місяця, Неба, а також образ Вечора, що *«їде на своєму возі»* [1, с. 60], коней-зірок та образ рокової жінки-Ночі, котра *«найдивніший на землі гостинець До ранку збереже як цінний дар»* [1, с. 60]. У вірші «Художниця-чарівниця» описується образ Осені-художниці, котра *«малює різні силуети, Проміння сонця взявши замість фарб»* [1, с. 56] та закоханого в неї Дощу-музиканта, котрий *«складає присвячені куплети її красі»* [1, с. 56].

Уважний погляд на природу, змалювання пір року в роздумах про добро і зло, ілюстрація картинами природи власного душевного стану або стану інших людей – найбільша образотворча сила. Пейзаж тут – картина по пам'яті; швидше створення пейзажу, ніж відображення.

Також варто виділити окремі загальні символічні образи, які повторюються в збірці. Серед таких образів найбільш яскраво виділяються образи вітру та дощу.

Образ вітру постає як уособлення людської душі: *«на струнах серця грає тихо вітер»* [1, с. 49], *«життя, здається, в струнах тих блукає»* [1, с. 49], *«...мелодія вітру тиха, Душа кричить без звука: У світі, де тонни лиха Почути слова її мука»* [1, с. 49]. Так само, як змінюється внутрішній стан людини, так само змінюється і настрій вітру. Вітер тут – жива істота, яка чуйно реагує на чуже горе, але в нього є і свій смуток.

Образ Дощу можна порівняти з вічним подорожнім, що блукає *«будто бы случайный встречный»* [1, с. 25] та завжди відхиляє пропозицію десь зупинитись надовго: *«но ты идешь. И снова вечность Лишь бесконечного пути»* [1, с. 25]. Водночас, Дощ-подорожній іноді знаходить собі супутників серед людей: *«І знов дощу мелодія лунає. Відлунням ти ідеш за ним у світ»* [1, с. 45].

Загалом, поетичний словник збірки «Палітра життя» є досить типовим для національного ландшафту України. Як опорні слова у збірці виступають пори року (весна, зима, осінь), флора (сад, фіалки, хризантеми, троянди, підсніжники), фауна (заєць, кінь, серпокрилець чорний), комахи (бджоли, джмелі). У сприйнятті ліричного суб'єкта фігурують астрономічні об'єкти (небо, сонце, місяць, зорі), метеорологічні явища і стихії (вітер, дощ, сніг, завірюха, туман), а також об'єкти земної поверхні (річка, луг, поле, ліс, струмок).

Перераховані пейзажні компоненти й природні особливості не ізольовані у сприйнятті: природа не відчужена від ліричного, а органічно злита з ним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рухленко Єлизавета. Палітра життя. Краматорськ: Видавництво ЦТРІ «Друкарський дім», 2017. 62 с.

«ТАТАРСЬКИЙ БРАНЕЦЬ» ВАСИЛЯ КРАСА ЯК СВІДЧЕННЯ НЕСКОРЕНОСТІ УКРАЇНЦІВ

*Свобода – відсутність
політичного й економічного
гноблення, утиску й обмежень у
суспільно-політичному житті
якого-небудь класу або всього
суспільства.*

В останні роки наша держава стоїть перед завданням презентації власного історико-культурного надбання перед європейською та світовою спільнотою. Вона можлива не лише за умови проведення узагальнювальних інтегративних досліджень літературного процесу України в цілому, але й за умов вивчення літератури кожного окремого регіону нашої держави. Література рідного краю, попри повсякденне акцентування уваги на відродженні національної духовності, часто залишається відстороненою від навчально-виховного процесу в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах. Осмислення своєї ролі на тлі культури, пошук автентичності неможливі без живого інтересу до літературної та історичної спадщини рідного краю. Окрім того, вивчення літературного краєзнавства сприяє осмисленню історії малої Батьківщини, її духовного життя, традицій, формуванню національної свідомості, патріотизму, є могутнім виховним засобом, стимулює самовдосконалення і саморозвиток особистості учнів, для яких приклад земляка слугує дієвою моральною школою. «Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього. Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не гідний пошани», – писав М. Рильський.

Літературне краєзнавство – це важливе знаряддя патріотичного, морально-етичного виховання, дієвий засіб поглиблення знань з літератури

і розвитку пізнавальних інтересів школярів та молоді. Шкільні програми з української літератури передбачають уроки письменництва рідного краю, де учні знайомляться з найвидатнішими досягненнями регіонального мистецтва слова. Відповідно до чинних програм уроки з теми «Література рідного краю» є складовою шкільної літературної освіти. Вивчення літератури рідного краю сприяє осмисленню історії рідного краю, його духовного життя, національних традицій [1, с. 4].

Нещодавно підприємець з м. Лиман Василь Крас (справжнє прізвище Серік), котрий через війну втратив бізнес, презентував свій роман «Татарський бранець». Дуже цікава життєва філософія Василя Краса: він упевнений, що коли щось робиш, завжди потрібно вірити, що в тебе все вийде, а інакше нічого й починати. І будь-хто може досягти успіху, питання лише в тому, скільки зусиль людина готова для цього докласти. Так бізнесмен став письменником.

Події роману розгортаються у часи, коли помер Богдан Хмельницький і почалася боротьба за владу (кінець XVII століття). На цьому історичному тлі – історії простих людей, їхні прагнення, бажання, боротьба. В основі сюжету – історія 12-річного хлопчика Максима, який потрапив у татарський полон, та його боротьба за волю.

Автор роману вважає, що одна з найсильніших рис українців – потяг до свободи, ця риса присутня в характері головних героїв твору. На зустрічі з читачами В. Крас зазначив: «Українці завжди були волелюбними людьми, при цьому не хотіли підкорятися ні Московії, ні Польщі, ні Кримському ханству. Мої герої постійно прагнуть свободи, виборюють її усіма способами» [2, с. 3]. Василь Крас використовує у творі назву Московія, як її називали за часів козаччини. На його думку, московські царі в усі часи прагнули поширити свою владу в Україні і підкорити в різний спосіб українців.

Написанню роману передувала велика підготовча робота. Адже два роки життя Василь Крас лише розбирався в історичних подіях, на тлі яких повинен був розгортатися сюжет, і малював мапи місцевості. Автор задалегідь прописав розділи, визначився з головними героями, історичним періодом. Письменник жив серед російськомовного середовища, говорив російською, але вирішив писати роман українською. Під час одного із численних інтерв'ю Василь Крас сказав: «Якщо ви про щось мрієте, просто поступово йдіть до цієї мрії, кожен день питаючи себе, що сьогодні було зроблено для її втілення». «Татарський бранець» – перший історичний пригодницький роман із задуманого письменником циклу під загальною назвою «Нескорені».

Події роману розгортаються динамічно й захоплююче: пригоди, погоні, переслідування...

Початок літа 1657 року. Двоє братів-близнюків разом зі своєю матусею і в супроводі трійці побратимів-запорожців їдуть з міста Борзна до маминої подруги (дружини ніжинського полковника) в Ніжин. Брати як дві краплі води схожі один на одного, але поведінка у них геть різна. Не зустрівши подругу в місті, відправляються на хутір полковника. На хутір нападають татари, які діють у змові із сотником надвірних козаків. Діти випадково стають на заваді планам зрадника, який займається брудними справами на просторах Гетьманату і Речі Посполитої. Рятуючи доньку полковниці, головний герой роману – підліток Максим Перепечай – сам стає бранцем.

Жвавий сюжет, неймовірні випробовування, поєднання кількох гостросюжетних ліній. Головному герою доводиться постійно стикатися зі злом і труднощами, шукати вихід зі скрутних ситуацій і робити складний вибір – моральний та життєвий. А від цього вибору залежать долі інших людей. Тому Максим мусить узяти на себе відповідальність за тих, хто поруч. Роман захоплює читачів не тільки сюжетом, а ще й характерами

персонажів, які прописані глибоко й психологічно достовірно. Автор немовби випробовує людину не тільки на її фізичну міць, а й на духовність.

Тому нам цікаво, як будуть діяти ті чи ті герої в складних обставинах. І як ми радіємо за тих, хто завжди йде вперед, не схиляється перед труднощами, допомагає слабким і безсилим!

ЛІТЕРАТУРА

1. Оліфіренко С. М., Оліфіренко В. В. Універсальний літературний словник-довідник. Донецьк: ТОВ. ВКФ «БАО», 2007. 432 с.
2. Крас В. Татарський бранець. Ірпінь: Перун, 2018. 416 с.

Авгітонуло Н. Ю.

ДМИТРО ДЕМЕРДЖІ – СПИВЕЦЬ ГРЕКІВ ПРИАЗОВ'Я

Дмитро Лазарович Демерджі народився 4 листопада 1901 року в приазовському селі Урзуф (нині – Приморському) на Донеччині у простій селянській родині Лазаря Ставровича та Єлизавети Іорданівни Демерджі, в сім'ї, де панувала повага до знань, читання, книги. В першу чергу, це йшло від батька, якого рано не стало. Мати одна виховувала сімох дітей – трьох хлопчиків – Дмитра, Михайла, Георгія та чотирьох дівчаток – Олімпіаду, Параскеву, Раїсу та Зою. Велику допомогу у вихованні дітей їй надавав брат чоловіка Андрій Ставрович. З дитинства Дмитро спізнав тяжку працю, наймитував. Після закінчення сільської школи в 15 років вступив до чотирирічної Преславської учительської семінарії (зараз с. Преслав на території Приморського району Запорізької області), потім учився у Бердянському педагогічному технікумі, а потім – на історичному факультеті Інституту народної освіти у Дніпропетровську (ДНУ). Під час навчання в інституті Д.Л. Демерджі паралельно навчався у

Дніпропетровській консерваторії по класу вокалу. У нього був красивий баритональний тенор, довелося працювати на сценах оперного театру та музично-драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка м. Дніпропетровська. Він брав участь у виставах «Наталка Полтавка», «У неділю рано зілля копала». Доля подарувала йому можливість працювати поруч із геніальною українською актрисою Н. Ужвій, яка в ті часи виступала на театральних сценах м. Дніпропетровська. Дмитро Лазарович товаришував з Олесем Гончаром.

У ці ж роки доля подарувала Д.Л. Демерджі зустріч із видатним українським істориком, дослідником історії Запорозького козацтва, Д.І. Яворницьким. Дмитро Лазарович був старостою історичного гуртка, яким керував Яворницький. Він був одним із улюблених учнів видатного вченого, і по закінченні інституту у 1929 р. той допоміг Д. Демерджі вступити до аспірантури Ленінградського університету за фахом «археологія». Але провчився він в аспірантурі два роки і повернувся до Дніпропетровська. Замість того, щоб стати викладачем чи науковцем, Дмитро Демерджі пішов у журналістику. Окрім того, він писав вірші. У 1933 р. вийшла його перша збірка поезій «Радість». Він також працював у редакціях дніпропетровських газет, у журналі «Штурм», кореспондентом РАТАУ-ТАРС по Дніпропетровській та Івано-Франківській областях.

Під час війни Дмитро Лазарович воював на Кавказькому фронті. У 1944 році повернувся до Дніпропетровська на редакційно-видавничу роботу. Довгий час займав керівну посаду в обласному книжковому видавництві, яке згодом було перетворене на зональне республіканське книжкове видавництво «Промінь» (згодом – «Січ»).

Літературною творчістю Дмитро Демерджі займався з юності, був членом літературної молодіжної організації «Молодая кузница», під час роботи в багатотиражці на заводі ім. Петровського став одним з організаторів і довголітнім керівником найстарішої в Україні заводської

літературної групи «Плавка». У 1935 році його вірші увійшли до збірника «Плавка», власна ж книжка побачила світ тільки в 1958 році: це була поетична збірка «Море моє». Вона отримала численні схвальні відгуки, привабивши читача тонким ліризмом, глибиною поетичних образів.

1962 року поета було прийнято до Спілки письменників. На той час він мав уже декілька видань, серед них – поетичні збірки, нариси, дитячі книжки тощо. Дмитро Демерджі писав переважно українською мовою, мовою своєї Батьківщини, де він народився і жив.

У повоєнні роки Дмитро Демерджі очолював Дніпропетровське обласне літературне об'єднання. Помер поет 22 грудня 1991 року.

Автор книг «Радість» (1933), «Море моє: Поезії» (1958), «Так підказало серце: Нарис» (1958), «Сонце на крилах чайки: Поезії» (1967), «Грайте море, добре море: Поезії» (1985); віршовані казки «Друзі: Веселі пригоди трьох звірят» (1961). Залишив спогади «Про себе і своїх друзів» (1960). Упорядник антології грецьких поетів України «Від берегів Азова» (1979). Усі зазначені книги видано у Дніпрі. Перекладав українською з новогрецької та російської мов. Окремі вірші Демерджі поклали на музику А. Штогаренко, В. Сапелкін. У 1961 році в Україні вийшла дитяча, яскраво ілюстрована казка Демерджі «Друзі». Тоді таких книг не було, вона викликала справжній фурор у видавничій справі.

Частими гостями у Дмитра Лазаровича бували і грецькі поети Приазов'я. У 1979 р. побачила світ антологія поезій «Від берегів Азова», упорядником якої був Д.Л. Демерджі. У його перекладах українською мовою до антології увійшли вірші Г. Костоправа, А. Шапурми, Л. Кір'якова, А. Дімітріу, В. Галли, Д. Теленчі, С. Коссе, П. Сараваса, Д. Папуша, В. Бахтарова, Г. Данченка (Меотіса). Перекладацька діяльність письменника відіграла важливу роль у популяризації літератури греків Приазов'я. Поетична спадщина грецьких літераторів перегукується з творчістю українських поетів. Приазов'я було і є частиною України та її

культури, тому греків, так само як і українців, зачепили голодомор, сталінські репресії 30-х років, русифікація, Друга світова війна. Спадщина грецьких літераторів була впродовж десятків років невизнана, а часом заборонена. У 30-х роках ХХ ст. була знищена майже вся інтелігенція, закриті видавництва, грецькі театри, навчальні заклади, припинилося викладання грецької мови в школах. Перебуваючи вдалині від своєї історичної вітчизни, приазовські греки, попри всі незгоди, змогли не лише зберегти, примножити своє духовне багатство, але й зробити оригінальний внесок у розвиток української культури.

Один із учнів поета Б. Карапиш писав:

«Демерджі... Є така гора в Криму, що в перекладі з грецької означає «коваль». І, мабуть, це дуже символічно, що це слово стало прізвиськом поета, який багато зробив для того, щоб зберегти подих національної багатобарвності, зберегти усю палітру того, що ми називаємо культурою і духовністю».

Поет Дмитро Демерджі був залюблений в своє Приазов'я, у море і його людей і перша збірка поезії «Море моє» – лірична сповідь морської душі. Море ніколи не набридає, дає наснагу для поета. Море – витвір природи, і Демерджі вдалося описати кожний його стан, який викликав у поета різні почуття. Опис моря штормового викликає відчуття занепокоєння, а море на світанку – відчуття впевненості та врівноваженості, під час заходу сонця – настроїв мрійливий.

Використовуючи порівняння, широку палітру епітетів, поет так описує море: «спокійне як розплавлене олово», «ліниво ніжиться під променем гарячим», «гойдає на хвилях місяць уночі», «має незмірну глибочінь», «на синьому просторі розкрилюються паруси», «синявою грає, сонцем висвічене до дна», «ніжне і синьооке», фосфоричне, «хвилі розморені голубляться», «хвиля ледь колише, ледь гойдає, повна світанкової снаги», а ось уже «ходить хвиля сердита, важка»,

«безперестанку розквітають в шаленім танку буруни», «хвилями розбурханими бухає, без угаву б'ється об пісок».

Ніжний лірик описує ранкове море у вірші «Ранок рідного берега»:

*А море небесній
Освідчується красі
В любові своїй,
Щоби ніжності не розгубити.
Розморений вітер
Ніяк не підніме свій стяг –
Всю ніч полоскався
У темних запінених хвилях.*

А ось море на світанку у вірші «Світанкові прикмети»:

*...Хтось невимовно щедрий і багатий
Вночі проходив берегом пустинним,
Порозкидав коштовні діаманти,
В пільмі досвітній майже непомітні.
На вогкому піску вони лежали
До ранку нерухомо і чекали.
Та от сяйнуло сонце й запалило
Ті діаманти полум'ям веселим.
Який дивак – отой нічний чарівник!
Таке багатство тут розкидав щедро!
Де він спромігся скарби ті узяти?!
Та придивляюсь...
На піску вологім
Не діаманти – крихітні медузи!*

У вірші «Перед бурею» море поки що спокійне, але «чайки розкигичились», «повертають рано з лову рибаки», «ще гучніше квилять чайки», «бач, як птаство кричить розтривожене! З півдня – вітер тугий,

зволожений, набираючи швидкість, мчить», «хмари збилися, задимилися, Лопотить вітрище, як шовк» – насувається буря.

А ось море у вірші «Після шторму»:

*Море не грима. Тихо гомонить.
Розморені, боротися не в силі,
Хлюпочуть ніжно, миролюбно хвилі,
До берега голубляться щомить...
Яке прекрасне море після шторму.
Знов радість звідусіль до серця горне,
Коли цвіте у вересні весна!*

Море для поета – це спогади далекого дитинства (вірш «Розмова з морем»), це жива істота, з якою поет розмовляє, згадує своє нелегке життя, забродчиків, голод. Зростаючи в оточенні трударів: рибалок, хліборобів, наймитів, майбутній поет назавжди зберіг повагу до людей праці й сам був людиною наполегливою, роботящою з рисами оптимізму та життєрадісності за будь-яких життєвих обставин, стриманий і скромний.

Юркова О. Ф.

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ

Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» визначила, що реформування освіти, її докорінна перебудова «мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні».

Найважливішою громадською рисою є сформованість національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу, готовності до праці в

ім'я України. Виховання національної самосвідомості передбачає усвідомлення молоддю своєї етнічної приналежності, національних цінностей, яке починається з раннього періоду життя в сім'ї, з маминої колискової, з бабусиної казки, з участі дитини в народних обрядах, з народної пісні, причетності до народної творчості. У дитинстві формується культ рідного дому, сім'ї, предків, рідного села чи міста.

Уроки літератури рідного краю – це специфічна галузь науки про літературу. Сьогодні, як ніколи, саме ця частина курсу літератури може стати тим містком, який поєднає читацьке життя школяра зі світовою літературою, культурою, сприятиме формуванню національної свідомості [1, с. 23]. Мета уроків літератури рідного краю – осягнення учнями глибинної сутності спадщини митців свого краю, космосу духу земляків, реалій дійсності, сприйняття й поцінування їхнього художнього набутку, плекання почуття гордості славних краян. Ознайомлення з художнім твором, написаним письменником-земляком, усебічний аналіз його змістової, жанрової та естетичної специфіки наблизять учнів до розуміння літератури як вияву мистецтва, потужного чинника світосприйняття та самоідентифікації. Вивчення в загальноосвітній школі літератури рідного краю забезпечує реалізацію ключових компетентностей у таких напрямках:

– соціальні компетентності (активна участь у суспільному житті; здатність знайти, зберегти і розвинути себе як особистість; розвиток комунікативних якостей; здатність розв'язувати проблеми; формування світоглядних і загальнолюдських ціннісних орієнтирів);

– мотиваційні компетентності (розвиток творчих здібностей, здатності до навчання, самостійності мислення);

– функціональні компетентності: естетична, культурологічна, мовна, комунікативна (вміння оперувати набутими знаннями, сформованими навичками, використовувати їх у практичному житті) [2, с. 52].

Донеччина щедра на талановитих митців. Попри можливі стереотипи, їх багато – це край інтелектуалів і громадян, якими могла б пишатися будь-яка нація: Микола Руденко, Надія та Іван Світличні, Василь Стус, Іван Дзюба, Петро Григоренко та багато інших. Постаті з характером, для яких чесність перед собою та любов до України стали принципом життя і творчості.

На уроці літератури рідного краю в 11 класі доречно буде розглянути статтю Олекси Тихого «Мої думки про рідний Донецький край». Наголосити на тому, що автор з гордістю пише: «Я – українець». Дисидент був проти дискримінації за національною приналежністю, але «за» захист української мови та культури на Донбасі. «Я для того, щоб Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів і українських поетів та письменників, українських композиторів та акторів», – наголошував Тихий [3, с.10].

У своїх численних сміливих статтях Олекса Тихий прямо писав про занепад України, причинами чого називав викачування матеріальних ресурсів, виховання і навчання українських дітей російською мовою (на «родном языке» і «родной литературе»); занедбання українського патріотичного виховання теорією «єдиної братньої колиски», теорією «двох рідних мов», теорією злиття «братніх народів в єдиний великий радянський народ».

Тихий боровся за те, щоб Донбас був українським не лише за формальною належністю, а й за фактом. Для цього дуже багато і вперто працював. Він наголошував: через мову та культуру українці мають вибороти свою незалежність, взяти відповідальність за своє майбутнє. Письменницьке слово митця, залишене нам у спадок, не втрачає свого значення й досі, бо пекучі проблеми національного відродження залишаються актуальними і сьогодні.

Таким чином, вивчення літератури рідного краю сприяє осмисленню історії рідного краю, його духовного життя, національних традицій, формуванню національної свідомості, патріотизму, є могутнім виховним засобом, який стимулює самовдосконалення і саморозвиток особистості учнів, для яких приклад відомих земляків слугує дієвою моральною школою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башманівська Л. Формування художніх смаків учнів засобами літературного краєзнавства: Навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. 112 с.

2. Касьяненко І. В. Вивчаємо літературу рідного краю. *Вивчаємо українську мову і літературу*. №3 (115). 2007.

3. Тихий О. Думки про рідний Донецький край / [упоряд. В. В. Овсієнко, М. В. Олійник, В. Ф. Півень, Є. Б. Фіалко]. Донецьк : Донеччина, 2012. Т. 1. 416 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА ДИДАКТИЧНІ ІННОВАЦІЇ ДОНЕЧЧИНИ

Рябініна І. М., Нестелєєв М. А.

НЕВМИРУЩА ПАМ'ЯТЬ ПРО НАШИХ УЧИТЕЛІВ

(за спогадами В. Д. Нестелєєвої, студентки Слов'янського педінституту 1954–1958 рр.; фото з особистого архіву І. М. Рябініної)

Наші викладачі... Якимось холодно звучить – «викладачі». Вони для нас, студентів Слов'янського педагогічного інституту 50-х рр. минулого століття, були Вчителями.

Не було в нас ні цифрових фотоапаратів, ні телефонів із камерами. А обличчя своїх учителів пам'ятаю, ніби бачила їх зовсім недавно. Ось хутенько дріботить коридором невеличка чорнява Надія Митрофанівна Корнієнко, яка своїм метким оком помічає все і всіх, поважно несе свою красиву голову Олег Юхимович Ольшанський, неспішно крокує в строгій коричневій сукні Ніна Данилівна Тарасенко...

І не тільки в мене вони перед очима. Вряди-годи зустрінеш

однокурсницю і не дивуєшся, що вона так само ясно бачить ті далекі роки й дорогих людей. Переконана – вони варті пам'яті, вони – пам'ять серця.

Ніна Данилівна Тарасенко (1964 рік)

Ніна Данилівна Тарасенко викладала зарубіжну літературу. Пам'ятаю, як зосереджено працювали студенти – цілий

потік, не одна група. Тиша в класній кімнаті, тільки спокійний голос Ніни Данилівни ясно чути в кожному куточку великої аудиторії. Не пам'ятаю, що комусь страшно було складати екзамен із зарубіжки. Охоче читали тексти. Ніна Данилівна ділилася книжками з власної бібліотеки, хоч іноді й бурчала: «Оце віддаєш, а назад і половини не збереш. Що я буду наступним студентам давати?»

А ще пам'ятаю, що вболівала вона за нас, молодих, недосвідчених, які тільки-но вилетіли з-під маминого крила й дурниць могли накоїти... Ніна Данилівна була в нас куратором і знаходила часинку, щоб поговорити ніби з доньками, як мудра й турботлива мати, а ще строга й справедлива. Тоді хлопців випроводжали до буфету, а самі хоч кілька хвилин, які залишались до кінця заняття, дослухались до роздумів Ніни Данилівни. Саме до роздумів. Не повчала, не дорікала, а заохочувала думати.

Ніна Данилівна зі студентами (1960 рік)

Більшість студенток українського відділення приїжджали до Слов'янська із сіл і швиденько перехоплювали не найкраще. Одного разу Ніна Данилівна стала свідком, як одна зі студенток засоромилася вигляду

своєї мами. Ніколи не забуду, як куратор гнівно, гаряче, з болем і скорботою в голосі говорила про материнську любов і самовідданість, про те, яка то вселенська ганьба, непростенна дурість соромитися матері. Хоч як би вона не була зодягнута.

Пізніше я зрозуміла, що наші викладачі робили велику справу: вони нас виховували, вони не тільки знання нам давали, а непомітно, без галасу ліпили наші душі. Ось, мабуть, і відповідь на питання, чому ми так добре, так ясно їх бачимо, чому не тьмяніє пам'ять про них. Про педагогів, у яких нам пощастило вчитися, хочеться сказати, що вони мали «в серці те, що не вмирає» і це, невмируще, вони щедро віддавали нам. А ми, сподіваюсь, поділилися ним зі своїми учнями.

Рубан А. А.

З ДОСВІДУ РОБОТИ ФІЛОЛОГА-ЛІТЕРАТОРА В STEM-ПРОЄКТІ «ВОДА»

Сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Важливо навчити застосовувати їх у сучасному соціумі.

STEM-освіта уже стає невід'ємною складовою нової школи. Одне з головних завдань STEM-освіти – навчити досліджувати явища чи об'єкти всеосяжно, а також науково зорієнтовувати спрямування знань у їх різнобічності й глибині. Реалізація дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності учнів відбувається шляхом інтеграції декількох навчальних предметів навколо однієї теми та проектного методу. Використання STEM-освіти дає можливість учням засвоювати науково-технічні знання, розвивати навички критичного мислення.

STEM-проект, впроваджений у Слов'янській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів № 5 Слов'янської міської ради Донецької області, носить назву «Scientific Summer School». За терміном проведення STEM-програми «Літня школа» належить до курсових, де реалізовані інтегровані, міжпредметні зв'язки. Вона розрахована на учнів 5-7 класів. Кількість учнів, задіяних у «Літній школі», становить 19-33 дітей. Тривалість навчання – 6 днів (6 занять) по 3 години.

«Scientific Summer School – 2019» була присвячена воді.

Завдання проекту:

Біологія. Розглянути біологічну структуру води, основну її властивість: вода – розчинник. Навчитись отримувати різні розчини, розвивати вміння працювати з терезами.

Основи здоров'я. Визначити роль води в життєдіяльності організму людини, тварини, рослини; дослідити залежність розвитку рослини від складу води.

Фізика. Розглянути воду з фізичного погляду.

Інформатика. Продовжувати розвивати навички підбору інформації за обраною темою, її збереження та опрацювання.

Трудове навчання. Розробити дизайн фонтану, ескіз Smart House.

Географія. Розглянути бережливе ставлення до води в різних країнах.

Математика. Здійснити розрахунки «Економіка води».

Хімія. Ввести основні поняття з теми «Вода» та ознайомити з її хімічною формулою. Навчити перевіряти якість води в домашніх умовах.

Література. Розглянути різні твори, у яких зображується вода, її властивості, міфологія. Скласти сінквейн (океан, море, ріка, дощ, роса). Створити карту знань за обраними міфологічними істотами: «Дана», «Чусрим», «Дракі», «Юха», «Ахті», «Нерей».

Мистецтво. Виробити вміння представити вербально свій проект.

Англійська мова. Розвивати вміння спілкуватися, висловлювати думки англійською мовою.

Локація «Вода в літературі» (день 5).

Очікуваний результат із предмету (мініпродукт у проєкті):

- Здійснити візуалізацію відповідей на загадки про воду та її види.
- Знаходити інформацію про міфологічні сутності «Дана», «Чусрим», «Дракі», «Юха», «Ахті», «Нерей».
- Відтворити фразеологізми за картинками.
- Створити сінквейн (океан, море, ріка, дощ, роса).
- Провести вікторину «Хто знає більше різновидів дощу?»

Етапи проєкту (день 5):

Ранкова зустріч: Video «Day 5 – WATER». Прийом «Квітка». Riddles
Ротація 1. Literature. Tag cloud. Poem. Quiz. Mythology of water.
Phraseology of water. Drama. Cinquain.

Ротація 2. Active game 2. Galia brings a bucket of waters».

Ротація 3. Projects in groups.

Підсумкове коло. Interactive game.

Нотатки вчителя

1. Вступне слово вчителя.

Вода. Water. Су... просте святе, рідне слово... Так, вода – найпотрібніше, найчистіше, найсильніше, буйне, найдорожче творіння Всевишнього. Вона потрібна всьому живому на землі: і людям, і тваринам, і рослинам... Потрібна навіть вогню, щоб горіти. Вода потрібна дитині і вмираючому старому, потрібна нам з ранку до ночі.

Людина протягом усієї своєї історії користувалася водою, обожнювала її, берегла, як святиню. Вода оспівана в піснях, билинах, переказах, про неї написано книги, картини, зняті кінофільми. Народ створив чимало загадок, прислів'їв, приказок, казок про воду.

2. Мовна розминка. Конкурс загадок (загадка звучить російською мовою, відповідь повинна бути англійською).

1. Кто сильнее всех на свете,
Что в руках не удержат?
Кто на свете всех буйнее –
На коне не обогнать? (Вода – water)
2. Долгая Орина по мосту ходила, ключи обронила, месяц видел,
солнце взяло. (Роса – dew)
3. Сивые кабаны все поле облегли. (Туман – fog)
4. Летит орлица по синему небу: крылья распластала, солнышко
застлала. (Туча – cloud)
5. Летит огневая стрела, никто ее не поймают: ни царь, ни царица, ни
красная девица. (Молния – lightning)
6. Заревел медведь на все горы, на все моря. (Гром – thunder)
7. Посмотрю в окошко: идет длинный Антошка. (Дождь – rain)
8. Красное коромысло через реку повисло. (Радуга – rainbow)
9. Скатерть бела, весь свет одела. (Снег – snow)
10. Кругом вода, а с питьем беда. (Море – sea)

**3. Відгадайте водну стихію за уривком із художнього твору.
Відповідь намалюйте.**

Варіант № 1. М. Мінський «Хвиля».

Варіант № 2. Р. Сауті «Лодорський водоспад».

4. Літературна вікторина. Відгадай художній твір за асоціативним описом.

Герой цієї казки не слухав старшу сестру – і вода покарала його: він перетворився на тварину («Сестриця Оленка та братик Іванко»).

У цій казці вода (окріп, крижана) змогла омолодити і зробити красивим третього сина (П. Єршов «Коник Горбокони»).

Коли матір і дитину – жертв наклепу – помістили в бочку і кинули в море, воно зглянулося та й викинуло їх на берег (О. С. Пушкін «Казка про царя Салтана...»).

Перший твір про підводний човен, командиром якого був капітан Немо (Ж. Верн «20000 льє під водою»).

Героя цієї української казки викрали міфологічні істоти під час риболовлі («Івасик-телесик»).

Вода допомогла герою: завдяки відображенню в озері він побачив не потвору, а прекрасну істоту (Г. Х. Андерсен «Гадке каченя»).

5. Міфологія води.

Знайти інформацію про міфологічні істоти, пов'язані зі стихією води: Ахті, Дана, Дракі, Нерей, Чусрим, Юха.

Які слов'янські міфологічні істоти їм відповідають?

6. Фразеологізми в малюнках.

На дошці демонструються малюнки-ілюстрації, за якими треба впізнати фразеологізм та дати його тлумачення.

«Як у воду дивився» – як ніби заздалегідь знав; «Воду решетом носити» – займатися марною справою; «Води в рот набрати» – мовчати; «Вийти з води сухим» – залишитися безкарним; «Лити воду на чий-небудь млин» – діяти на чию-небудь користь; «Водою не розіллєш» – дуже дружні; «Вивести на чисту воду» – розкрити чий-небудь темні справи.

7. Інценування.

Інценувати уривки з віршів К. Чуковського «Мойдодир», «Федорине горе».

8. Сінквейн.

Скласти сінквейн за темами: океан, море, ріка, дощ, райдуга, роса.

9. Вікторина «Які види дощу ви знаєте?»

Підказка: Дощ грибний, градний (дощ з градом), грозовий (дощ з грозою), затяжний, косий, купальний (окатний), злива (проливний дощ),

дрібний (мряка), смуговий (іде смугами), ситний (дрібний дощ, немов мокрий пил), сліпий (дощ при сонці, не закритому хмарами), сніговий (дощ зі снігом), спірний (швидкий; він ллється прямовисно, сильно і завжди наближається з набігаючим шумом).

10. Деякі цікаві факти про дощ. Наприклад:

– Жителі міста Пара звіряють годинник не по телевізору або радіо, а по дощу. Цікавий факт, але тут зливові дощі починаються в той самий час доби.

– У Португалії можна абсолютно законно і безкарно не виходити на роботу, якщо йде дощ.

– Жителі Уганди не звертають уваги на грім і блискавки, адже буйство стихії, зване грозою, вони спостерігають 250 раз в рік.

– У Таїланді під дощ можна потрапити тільки в нічний час доби, а на Кубі в сіесту.

Горбачук Д. В.

**ТИПОЛОГІЯ ФОРМ ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Динамічні зміни сьогодення особливо гостро охопили галузь освіти та професійних відносин. Система вищої школи зазнає радикальних перетворень, оскільки отримує соціальне замовлення на фахівців, котрі мають високу кваліфікацію, глибоку обізнаність із сучасними науковими тенденціями, готовність до постійного професійного вдосконалення. Об'єктивною тенденцією розвитку сучасного світу є те, що наука стала провідним чинником прогресу.

Сучасний дослідник, хоч сивочолий академік, хоч недосвідчений початківець, цілком усвідомлює, що наукова діяльність не може існувати

сама для себе і сама в собі. Рано чи пізно результати наукової роботи будь-якого рангу мають бути оприлюднені. Тобто, стати доступними для фахівців, зацікавлених осіб, широкого загалу. Правильно презентоване наукове дослідження починає жити своїм життям: його обговорюють, критикують, використовують в інших наукових дослідженнях чи на практиці... Можна мати які завгодно дослідницькі таланти, але якщо немає можливості ввести свої думки в науковий обіг, можна з упевненістю сказати, що досягнення і самореалізація такого вченого будуть мінімальні.

Варто зазначити, що передчасна публікація, як і зволікання з оприлюдненням, можуть мати негативні наслідки. Винесення на широкий загал результатів незавершеного дослідження може викликати щонайменше велику кількість критики. Недоречно оприлюднювати процес проведення дослідження – читачам потрібні кінцеві результати, обдумані висновки, а не припущення і роздуми в процесі роботи. Зволікання ж з публікацією може призвести до втрати пріоритету в авторстві і до втрати своїх послідовників. Історія науки має безліч прикладів, коли першість у тому чи тому відкритті закріплювалась не за тим ученим, котрий щось відкрив, а за тим, хто, по суті, повторив відкриття, але при цьому зумів вчасно і якісно презентувати його і донести до наукового співтовариства.

Для людини, котра має намір займатись науковою роботою, дуже важливо розуміти відмінність між різними способами оприлюднення результатів наукового дослідження. Кожен з видів презентації наукових здобутків має свою методологію підготовки. Оволодіння методологією підготовки наукової публікації є надзвичайно важливим і необхідним компонентом плідної праці науковця.

Наукові публікації різняться за обсягом (наприклад, тези / стаття / монографія), за глибиною узагальнення (скажімо, магістерська робота / кандидатська дисертація / докторська дисертація), за рівнем самостійності проведення дослідження і підготовки публікації (одноосібні та колективні

публікації) тощо. Пропонуємо типологію форм оприлюднення результатів наукового дослідження за рівнем представлення інтелектуальної праці автора.

Першу групу становлять **Форми аналітичного узагальнення наукової інформації**. Це такі види представлення інтелектуальної праці, які не передбачають проведення попереднього дослідження, а ґрунтуються на загальній ерудиції і науковому досвіді автора. До цієї групи зараховуємо: *реферат (автореферат), анотацію, резюме, рецензію, відгук*.

До другої групи, яка репрезентує власне **Форми оприлюднення та апробації наукового дослідження**, належать *стаття, наукова доповідь, тези, монографія, звіт про НДР / НДКР*. Як видно з назви, саме ці наукові роботи дозволяють автору презентувати свою наукову позицію на загал, а також закріпити за собою права інтелектуальної власності.

Третю групу формують **Кваліфікаційні наукові дослідження**, які представлені *курсовою, дипломною, магістерською роботами*, а також *кандидатською та докторською дисертаціями*. Специфіка наукових робіт, що входять до цієї групи, полягає в тому, що ці науково-дослідні (або науково-навчальні) роботи виконують кваліфікаційну функцію, тобто готуються для публічного захисту й отримання відповідного академічного чи наукового ступеня.

Виділяють ще *патент* як **Спеціальний спосіб захисту прав інтелектуальної власності**.

Більш детальну характеристику різних форм оприлюднення з погляду презентабельності результатів наукового дослідження розглянемо в подальших публікаціях.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авгітопуло Наталія Юрївна – вчитель української мови та літератури Ялтинської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Першотравневої районної ради Донецької області.

Біличенко Ольга Леонідівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бодра Ірина Андріївна – студентка II курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Гончар Тетяна Романівна – студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Горбачук Дмитро Васильович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Данилейченко Інна Сергіївна – студентка IV курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кочукова Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кравченко Марія Олександрівна – студентка II курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Лисенко Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Маторін Борис Іванович – старший викладач кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Маторіна Наталя Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Нестелєєв Максим Аркадійович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Овчаренко Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури, декан філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Падалка Руслана Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Полякова Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Разживін Віктор Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Решетняк Олена Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рубан Алла Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Руденко Людмила Вікторівна – учитель української мови та літератури Ярівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Лиманської міської ради Донецької області.

Рухленко Єлизавета Сергіївна – студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рябініна Ірина Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Сиротенко Валерій Павлович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тендітна Надія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тищенко Ольга Олександрівна – старший викладач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тупіленко Олександра Сергіївна – студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Швидка Надія Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Щербатюк Вікторія Станіславівна – старший викладач кафедри української мови та літератури філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Юркова Оксана Федорівна – учитель української мови та літератури Комунального закладу «Долинський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів» Слов'янської районної ради Донецької області.

ЗМІСТ

МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У ЙОГО СТРУКТУРНІЙ, СЕМАНТИЧНІЙ ТА СТИЛІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	4
<i>Овчаренко Н. І.</i>	
ПРАКТИКА ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ	4
<i>Швидка Н. В.</i>	
ПАРАДИГМА СИМВОЛІВ-АСОЦІАТИВ БІБЛІЙНОГО КОНЦЕПТУ ІСУС ХРИСТОС	6
<i>Решетняк О. О.</i>	
ДО ПИТАННЯ БІБЛІЙНИХ УНІВЕРСАЛІЙ В АСПЕКТІ РІЗНИХ МОВНИХ УЗУСІВ.....	11
<i>Падалка Р. М., Полякова Т. В.</i>	
ВІДІМЕННІ ПРИЗВИЩА ПЕДАГОГІЧНОГО ЛЦЕЮ М. СЛОВ'ЯНСЬКА.....	14
<i>Кочукова Н. І.</i>	
«МОВНА МОЗАЇКА» ЯК НОВИЙ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЖАНР	17
<i>Бодра І. А.</i>	
ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В МОВІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ	19
<i>Кравченко М. О.</i>	
ЖАРГОНІЗМИ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ.....	21
<i>Маторін Б. І., Маторіна Н. М.</i>	
ПРО ПРОБЛЕМУ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ <i>ПІДМЕТ</i> І <i>ПРИСУДОК</i>	24
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ.....	30
<i>Біличенко О. Л.</i>	
МІСЦЕ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ ДОНЕЧЧИНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.	30
<i>Разживін В. М.</i>	
ПРОБЛЕМА ЖАНРУ В РОМАНІ ОЛЕКСАНДРА ЗАВАРИ «ГЕЛТЕР СКЕЛТЕР».....	34
<i>Щербатюк В. С., Лисенко Н. В.</i>	
СВОЄРІДНІСТЬ ЗМАЛЮВАННЯ ОБРАЗУ БОГА ТА МИТЦЯ У ТВОРЧОСТІ РАЙНЕРА МАРІЇ РІЛЬКЕ ТА ВАСИЛЯ СТУСА.....	39
<i>Тищенко О. О., Данилейченко І. С.</i>	
ПУБЛІЦИСТИКА ІВАНА БАГРЯНОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ	43
<i>Гончар Т. Р.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ МЕДІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СХІДНОМУ РЕГІОНІ	48

Тупіленко О. С. ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ У РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА.....	50
ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ.....	52
Сиротенко В. П. ФАНАТИК? ФАНАТИК!!! (Дещо про краєзнавчі принципи краматорського дослідника Володимира Коцаренка).....	52
Тендітна Н. М. ФУНКЦІЇ ПЕЙЗАЖІВ У ЦИКЛІ ОПОВІДАНЬ ІВАНА КОСТИРИ «ДУМА О ДИКОМ ПОЛЕ».....	63
Рухленко Є.С. (НЕ) РЕЦЕНЗІЯ НА ПОЕТИЧНУ ЗБІРКУ «ПАЛІТРА ЖИТТЯ».....	67
Руденко Л. В. «ТАТАРСЬКИЙ БРАНЕЦЬ» ВАСИЛЯ КРАСА ЯК СВІДЧЕННЯ НЕСКОРЕНОСТІ УКРАЇНЦІВ	70\
Авгітопуло Н. Ю. ДМИТРО ДЕМЕРДЖІ – СПІВЕЦЬ ГРЕКІВ ПРИАЗОВ'Я	73
Юркова О. Ф. ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ	78
ПЕДАГОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА ДИДАКТИЧНІ ІННОВАЦІЇ ДОНЕЧЧИНИ.....	82
Рябініна І. М., Нестелєєв М. А. НЕВМИРУЦА ПАМ'ЯТЬ ПРО НАШИХ УЧИТЕЛІВ (за спогадами В. Д. Нестелєєвої, студентки Слов'янського педінституту 1954–1958 рр.; фото з особистого архіву І. М. Рябініної)	82
Рубан А. А. З ДОСВІДУ РОБОТИ ФІЛОЛОГА-ЛІТЕРАТОРА В STEM-ПРОЄКТІ «ВОДА»	84
Горбачук Д. В. ТИПОЛОГІЯ ФОРМ ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	89
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	92

Наукове видання

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК 5

*Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної
Інтернет-конференції*

Підписано до друку 23.04.2020 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 6,0.
Зам. № 1639.

Видавництво Б.І. Маторіна

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.

Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
